ORTODOKSİA
AHLÂKÎ VE DİNÎ RESALE
Umum Neşriyat Müdürü
MELETİOS LUKAKIS
Mahal idare
Tahta Minare, Vodina Sokağı 42
İstanbul — Fener

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
† Ο ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΘ΄. — ΙΟΥΝΙΟΣ 1944 — ΤΕΥΧΟΣ 6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΚΑΙ Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΕΛΕΧΘΗ ΟΤΙ ὁ θνητὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εὑρεθεὶς ἀντιμέτωπος τῆς μυστηριώδους φύσεως καὶ κυρίως τῆς πολυπλόκου καὶ ἀκαταλήπτου συνθέσεως τῆς ἰδίας ἐσωτερικῆς ὑπάρξεως, ἔθηκεν εἰς τὸν ἑαυτόν του τὰ τρομερὰ καὶ σκοτεινὰ ἐρωτήματα· «ποῖος εἶμαι, ποῖος μ' ἔφερεν ἐδῶ, ποῦ εὑρίσκομαι καὶ ποῦ θὰ ὑπάγω;», ἐκεῖνος εἶναι ὁ πρῶτος φιλοσοφήσας περὶ τοῦ σύμπαντος καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ὑποστάσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὁ πρῶτος φιλόσοφος.

Ἀλλ' ὁ πρῶτος αὐτὸς φιλόσοφος καὶ οἱ ὅμοιοί του, σύγχρονοι ἢ μεταγενέστεροί του, ποῖον ὁδηγὸν εἶχον πρὸς διακανόνισιν τῆς πολιτείας, τοῦ

τρόπου τῆς ἠθικῆς, οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς των ζωῆς; προχωρῶ ἔτι περισσότερον· καὶ μετὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς διανοητικότητός των εἰς σημεῖον τοιοῦτον ὥστε νὰ σχηματίζουν ἀρχὰς καὶ θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, νὰ ἔχουν δ. λ. δ., ὅπως λέγομεν σήμερον, τὴν α ἢ β κοσμοθεωρίαν, ἠκολούθουν εἰς τὴν καθ' ἡμέραν πρακτικὴν ζωὴν τὰς θεωρητικάς των πεποιθήσεις περὶ κόσμου καὶ ἀνθρώπου;

Πρὶν νὰ ἀπαντήσω εἰς τὸ ὡς ἄνω ἐρώτημα ὀφείλω νὰ τονίσω ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοὶ θνητοί, οἱ πεπροικισμένοι μὲ δυνατὴν καὶ ὀξεῖαν διάνοιαν, μὲ βαθεῖαν κρίσιν, καὶ σχόντες συγχρόνως ὅλας τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας πρὸς πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς ἐξαιρετικῆς των διανοητικῆς δυναμικότητος (φιλοσοφικῆς ἱκανότητος), εἶναι ὀλίγοι, πολὺ ὀλίγοι συγκρινόμενοι πρὸς τὰς μάζας τῶν ὁμοίων των ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ζῶσιν ὡς ἄτομα, ὡς μέλη οἰκογενείας, ὡς πχράγοντες μικρᾶς ὁμάδος ἢ μεγαλυτέρας τοιαύτης, τῆς Κοινωνίας, τῆς Ἀνθρωπότητος. Πλὴν τούτου ὀφείλω νὰ σημειώσω καὶ τοῦτο ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἐξαιρετικὰ διανοητικῶς, τὰ μεγάλα, ἂς εἴπω, αὐτὰ πνεύματα, δὲν ἠμπόρεσαν, καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσουν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι οἱ συνεχισταὶ τοῦ ἰδίου ἔργου, νὰ καταλήξουν εἰς τὰ ἴδια θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ συμπεράσματα, καὶ ἂν ἀκόμη ὅλοι ὡρμήθησαν ἢ θὰ ὁρμηθῶσιν ἀπὸ τὰς ἰδίας φιλοσοφικὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις. Θὰ προσθέσω καὶ ἓν ἄλλο· εἶναι δυνατὸν ὅλοι αὐτοὶ οἱ φιλοσοφοῦντες καὶ φιλοσοφήσοντες νὰ ἦναι βέβαιοι καὶ πλήρως πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀληθείας ὅλων τῶν σημείων τοῦ συστήματός των διὰ τοῦ ὁποίου ἀποπειρῶνται νὰ λύσουν ὅλα τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ προβλήματα καὶ νὰ θέσουν τὰς βάσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς, κοινωνικῆς; Αὐτὴ ἡ ἱστορία τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀποδεικνύει ὄχι μόνον ὅτι ὁ ἴδιος φιλόσοφος δὲν κέκτηται πλήρη πεποίθησιν περὶ ὅλων τῶν ἀπόψεων τοῦ συστήματός του, ὄχι μόνον κατ' ἀνάγκην ἐμπλέκεται εἰς ποικίλας ἀντιφάσεις, ἀλλὰ ὅτι πλεῖστα φιλοσοφικὰ συστήματα ἀναφερόμενα εἴτε εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν σύστασιν τοῦ Σύμπαντος καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἰδίᾳ, εἴτε εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀλληλοσυγκρούονται καὶ ἀντιμαχόμενα δημιουργοῦν τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν χάος εἰς τὸν εὐφυᾶ καὶ προσεκτικὸν μελετητήν.

Ἀλλὰ τόσον ὁ φιλόσοφος ὅσον καὶ ὁ μὴ τοιοῦτος ἐν τῷ μεταξὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ νὰ ζῇ ὁμαλῶς καθ' ὅλας τὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Καὶ πράγματι καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος ζῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του, ἐν ἀντιφάσει — καὶ τοῦτο πολλάκις εἶναι εὐτύχημα — πρὸς τὰς θεωρητικάς του πεποιθήσεις αἱ ὁποῖαι συνήθως χρησιμεύουν εἰς αὐτὸν ὡς παιδιὰ ἢ ὡς τέρψις τοῦ πνεύματος οὐχὶ δὲ ὡς βάσις καὶ ἀρχὴ τῆς καθημερινῆς πρακτικῆς ζωῆς. Ἠμπορεῖτε πρὸς στιγμὴν νὰ

ὀνομάσητε τὴν τοιαύτην ζωήν, ἡ ὁποία στολίζεται μὲ θεωρίας, ἀνωτέραν ζωήν, καὶ νὰ ἐπαναλάβετε τὸ τοῦ Ern. Renan «τὸ νὰ ζῇς χωρὶς σύστημα ἀφορῶν τὰ πράγματα (τὸ σύνολον τοῦ κόσμου) σημαίνει ὅτι δὲν ζῇς ζωὴν ἀνθρώπου» («vivre sans un système sur les choses, ce n'est pas vivre d'une vie d'homme»), ἀλλ' ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲν ἱκανοποιεῖ, καὶ πρὸ πάντων δὲν ἐξαντλεῖ τὸ ὅλον τῆς ἐπιγείου ὑπάρξεώς μας. Ὁ βαθὺς φιλόσοφος Αἰμίλιος Μπουτροὺ (Émile Boutroux) γράφει τὰ ἑξῆς σχετικὰ πρὸς τὰς ἀνωτέρω σκέψεις· «**ἀνθρωπίνως** ἐνεργεῖν σημαίνει λοιπὸν ὑποθέτειν ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι τὸ πᾶν, σημαίνει ὅτι δίδομεν εἰς τὰς λέξεις· ἀγαθόν, ὠφέλιμον, ἐπιθυμητόν, ὡραῖον, ὑποχρεωτικόν, μίαν πρακτικὴν σημασίαν καὶ ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ἡ ἐπιστήμη». «Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐνῷ ἡ ἐπιστήμη ζητεῖ καὶ ἀποκτᾷ μερικὰς ἀληθεῖς γνώσεις, ἡ **πρακτικὴ ζωὴ** στηρίζεται, σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν, ἐπὶ ἁπλῶν πεποιθήσεων. Ἡ δύναμις τῆς συνηθείας, τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀβέβαιον τῶν ζητημάτων, ἡ χάριν τῆς δράσεως καὶ ἐνεργείας ἐν τῇ ζωῇ ἀνάγκη τοῦ καθορισμοῦ τῶν κατευθύνσεων καὶ ἀποφάσεών μας χωρὶς ἀργοπορίαν, ὅλα αὐτὰ κάμνουν ὥστε ἡ συνήθης ἀρχὴ καὶ ὁ γνώμων τῆς ζωῆς μας νὰ ἦναι ἡ ἁπλῆ συγκατάθεσις, ἡ πεποίθησις (ἀλλαχοῦ λέγει τὸ ἔνστικτον, ἡ συνήθεια, ἡ μίμησις) καὶ ὄχι ἡ γνῶσις [1]) (ἐπιστημονικὴ ἢ φιλοσοφική)». Ποῦ εὑρίσκει ὁ ἄνθρωπος καθόλου, εἴτε σοφὸς εἴτε ἄσοφος, τὰς ἁπλᾶς πεποιθήσεις, τὴν διάκρισιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ ἔτι περισσότερον, τὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὸ ἀγαθόν, τὴν ἀποστροφὴν καὶ τὸ μῖσος πρὸς τὸ κακόν, τὴν ἀνύψωσιν πρὸς τὸ Ἄπειρον, ποῦ ἀλλαχοῦ, παρὰ ἐν τῇ συνειδήσει του; Ὅλοι, καθὼς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ οὐρανοβάμων Ἀπόστολος Παῦλος, «ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν **ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν**, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.» [2])

Ἡ καρδία, ἡ συνείδησις, ὁ ἔσω ἄνθρωπος, ὁ κτισθεὶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ, εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ καθίσταται γόνιμος εἰς ἀνωτέρας ἐκφάνσεις, πλουσία εἰς ἀποδόσεις ἠθικὰς καὶ κοινωνικάς, ὅταν ποτίζεται καὶ γονιμοποιεῖται ἀπὸ τὰ νάματα τῆς εἰς Θεὸν πίστεως. «Ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ», εἶναι τὸ ἀξίωμα ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ζοῦν μὲ πίστιν πρὸς τὸν Δημιουργὸν καὶ Προνοητὴν τοῦ παντός, πρὸς τὸν Θεόν.

Εὐτυχὴς ὅποιος συναρμονίζει τὴν πίστιν, τὰς θρησκευτικάς του πεποιθήσεις, μὲ τὰς ἐπιστημονικάς του γνώσεις καὶ τὰς φιλοσοφικάς του ἀρ-

---

[1]) Ém. Boutroux, «Science et Religion dans la Philosophie contemporaine» p. 21, 371. Μεταφράζω πολὺ ἐλευθέρως καὶ μᾶλλον τὴν ἔννοιαν παρὰ τὸ γράμμα διὰ νὰ γίνω ἀντιληπτός.

[2]) Πρὸς Ρωμαίους, β' 15.

χάς. Αὐτὸς καὶ ἑαυτὸν ὠφελεῖ καὶ τοὺς ἄλλους εὐεργετεῖ καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ εὐημερίαν τῆς κοινωνίας οὐκ ὀλίγον συντελεῖ. Ὁ αὐτὸς φιλόσοφος προσθέτει καὶ τὰ ἀκόλουθα εἰς ὅσα ἀνέφερα ἀνωτέρω· «ἡ θρησκεία προσφέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον ζωὴν πλουσιωτέραν καὶ βαθυτέραν παρὰ ἡ ἁπλῶς αὐτόματος (χωρὶς πεποιθήσεις θρησκευτικὰς καὶ ἄλλα ἀνώτερα κίνητρα) καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ διανοητικὴ ζωή». Ἡ θρησκευτικὴ ζωή, συνδυαζομένη μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Boutroux, μίαν σύνθεσιν ἢ μᾶλλον ἐσωτερικὴν καὶ πνευματικὴν ἕνωσιν τοῦ ἐνστίκτου καὶ τῆς διανοήσεως. Διὰ τῆς ἑνώσεως ταύτης δημιουργεῖται μία ἀνωτέρα ζωὴ πρακτική, ἡ ὁποία δὲν κατορθώνεται ἄνευ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων.

Εἴ πέρ ποτε σήμερον πρέπει νὰ προσέξῃ ὁ μεταπολεμικὸς κόσμος εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μεγάλου καὶ ὠφελίμου αὐτοῦ παραγγέλματος διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον θὰ βελτιωθῇ ὁ ἄνθρωπος, θὰ μεταρρυθμισθῇ ἠθικώτερον εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ἡ κοινωνία καὶ θὰ οἰκοδομηθῇ τὸ στερεὸν καὶ ἀσάλευτον οἰκοδόμημα τῆς εἰρήνης, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ στεγασθῇ χωρὶς φόβον ἡ τώρα αἱματοκυλισμένη καὶ περίφοβος ἀνθρωπότης.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ διψοῦν νὰ γίνῃ κἄτι μεγάλο καὶ καλό. Καὶ εἶναι τοῦτο τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς εὐγενείας των. Κἄτι μεγάλο καὶ καλὸ νὰ γίνῃ, αὐτὸ εἶναι τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ. Φερόμεθα πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀνωτέραν, τὴν γαλήνην, τὴν χαράν, τὴν ἀκτινοβολίαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ὅραμά μας.

Μὲ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ ἠλευθερώσαμεν τὴν διάνοιάν μας, μένει νὰ ἐλευθερώσωμεν καὶ τὸ αἴσθημά μας, τὴν οὐσίαν τῆς ἠθικῆς μας ζωῆς. Τὸ αἴσθημα εἶναι ὁ κύριος τῶν ἀξιῶν μας, ἄρα καὶ τῆς χρησιμόποιήσεως τῶν δυνάμεών μας.

Πρέπει νὰ λυτρωθῶμεν ἀπὸ τὰ πάθη, ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ φόβου, τοῦ μίσους, τῆς ἐποφθαλμιάσεως τοῦ ξένου πράγματος, τοῦ φθόνου καὶ τοῦ αἰσθησιασμοῦ. Πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι νὰ δεχθῶμεν τὸ διάγγελμα τῆς ἠθικῆς ἀπελευθερώσεως. Καὶ κἄτι παραπάνω, πρέπει νὰ πεινῶμεν καὶ νὰ διψῶμεν τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτήν.

* * *

Ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ εἰς ἕνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἔχει ἕνα σχέδιον. Ἡ σωτηρία μας καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπην μας πρὸς αὐτόν. Ὁ στρατηγός, ὁ ναύαρχος, τὸ ἐπιτελεῖον, ἔχει ἕνα σχέδιον, καὶ ἡ σωτηρία τοῦ στρατιώτου καὶ τῆς πατρίδος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὰς διαταγὰς τὰς ἀνωτέρας, πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ σχεδίου.

Τὸ καλύτερον μέρος τῆς προσευχῆς μας εἶναι, ὅταν ἀκούωμεν τὸν Θεὸν καὶ ὄχι ὅταν ὁμιλοῦμεν εἰς Αὐτόν. Δι' αὐτὸ ἡ ἀκρόασις, ἡ ἀκοή, εἶναι τὸ πολυτιμότερον δῶρον πού μᾶς ἐδόθη. Ἐὰν ἀκούωμεν, ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ. Ἐδῶ εἶναι ἡ οὐσία μας. Τὸν ἀκούομεν καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ εἶναί μας καὶ ἀπὸ τὸ κήρυγμα τῆς θείας ἐνσαρκώσεως, ἀπὸ τὸν θεῖον λόγον. Πρέπει νὰ γίνουν ὅλα λυτρωμένα, νὰ ἀνακαινισθῇ ἡ ζωή.

* * *

Καινούργια ζωὴ εἰς τὴν ὡραιότητά της, εἰς τὴν ἐλευθερίαν της, εἰς τὴν ἀφθονίαν της. Ἡ νύκτα θὰ παρέλθῃ, αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες θὰ πέσουν εἰς τὰς πλαγιὰς τῶν βουνῶν, καὶ κάθε κλῶνος, κάθε χορτάρι, κάθε κοχύλι εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης, θὰ γίνῃ λαμπάδα τῆς ἀϊδίου δόξης. Τὸ ἄναμ-

μα τῆς ψυχῆς μας θὰ φθάσῃ ἕως εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ ὕμνος της θὰ ἀκουσθῇ ὡς τὸ ὑπέρτατον ᾆσμα.

* * *

Εἰς τὸ ξύπνημα τῆς νέας ζωῆς θὰ ἴδωμεν ὅτι ζῇ ὁ Θεός. Ὁ Ἰακὼβ ἀκούει ὅτι ὁ υἱός του ζῇ: «ὁ Ἰωσὴφ ζῇ ἀκόμη, καὶ μάλιστα κυβερνᾷ τὴν χώραν τῆς Αἰγύπτου». Ζῇ ὁ Θεὸς καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον. Εἰς τὴν πεῖναν τῆς ψυχῆς μας καὶ τὴν δίψαν τῆς ζωῆς μας ἀπὸ αὐτὸν θὰ ζητήσωμεν τὸ σιτάρι μας, τὸ νερό μας. Νὰ τὸν ζητήσωμεν καὶ θὰ μᾶς δώσῃ. Αὐτὴ εἶναι ἡ φωνή του. Ζητήσατε! Ἐκεῖνος ἀπὸ ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς δὲν ἐφείσθη οὔτε τὸν Υἱόν του.

Ἡ δύναμίς του εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν μας διὰ τὴν ἀναγεγεννημένην νέαν ζωήν. Τὴν δύναμίν του θὰ τὴν ἀνεύρωμεν παντοῦ, γύρω μας καὶ ἐντός. Ἀρκεῖ νὰ μάθωμεν νὰ μελετῶμεν διαρκῶς ἐπάνω εἰς τοὺς ἐξαισίους θησαυροὺς τῆς δημιουργίας, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀποκαλύψεως.

* * *

Ὄχι μονάχα ἡ δύναμίς του, Αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι μαζί μας, ὅπως ὁ στρατηγὸς μέσα εἰς τὸ στράτευμά του. Ἀρκεῖ νὰ εἴμεθα ἡνωμένοι πρὸς ἀλλήλους, ἀρκεῖ νὰ ἀγαπῶμεν τὴν ἀνθρωπότητα. Εἶναι μαζί μας, ἀφοῦ εἶναι μαζί μας, καὶ ὅταν ἀκόμη δύο ἢ τρεῖς εἴμεθα ἡνωμένοι εἰς τὸ ὄνομά Του: «Ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς ἡνωμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ εἶμαι ἐν μέσῳ αὐτῶν.» Μαζί Του θὰ γίνῃ τὸ μεγάλο, τὸ καλό: ἡ καινὴ ζωή.

† Ο ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

ΕΠΙ ΤΗι ΕΟΡΤΗι ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ τῆς Πίστεως, οἱ ὁποῖοι ἐθυσίασαν τὴν ζωήν των ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Χριστιανικοῦ Ἰδεώδους, εἶναι ἀφιερωμένη ἡ σημερινὴ ἡμέρα.

Εἰς τοὺς Ἁγίους τῆς Πίστεως: ὅσοι, ἀπὸ τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου μέχρι τῶν συγχρόνων ἀνωνύμων μαρτύρων τῆς χριστιανικῆς ἰδεολογίας, ἀνὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος, ἔζησαν ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἱ. Εὐαγγελίου καὶ μετέβαλον εἰς ζωντανὴν πραγματικότητα τὰ αἰώνια διδάγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ.

Εἰς τοὺς Ἁγίους τῆς Πίστεως: ὅσοι εἴτε ὡς Ὁμολογηταὶ ὡμολόγησαν τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, εἴτε ὡς Ἀσκηταὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ἢ εἰς τὰς ἐρήμους καὶ τὰ σπήλαια τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἤσκησαν τὸν ἰσάγγελον βίον τῆς πραγματικῆς ἀρετῆς, εἴτε ὡς Ποιμένες καὶ Σοφοὶ κατὰ Χριστὸν ἀνεδείχθησαν ἔργῳ καὶ λόγῳ οἱ αἰώνιοι Διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος, εἴτε ὡς Μάρτυρες καθόλου τοῦ Χριστιανικοῦ Ἰδεώδους ἔχυσαν τὸ τίμιον αἷμά των, διὰ νὰ ριζωθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ εἰς δένδρον εὐσκιόφυλλον ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου, —δένδρον, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὁποίου νὰ εὑρίσκῃ ἀναψυχὴν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ὁ ἐν τῇ καμίνῳ τῆς ἁμαρτίας φλογιζόμενος ἄνθρωπος.

Νέφη ὁλόκληρα οἱ Ἅγιοι τῆς Χριστιανωσύνης, ἀδιάφορον ἂν ἐξεκίνησαν ἀπὸ διαφόρους κοινωνικὰς τάξεις, ἂν ἔζησαν ὑπὸ διαφόρους συνθήκας καὶ ἐποχάς, ἂν ὑπῆρξαν ἄνδρες ἢ γυναῖκες, νέοι ἢ γέροντες, ἐπίσημοι ἢ ταπεινοί, μεγάλοι ἢ μικροὶ κατὰ κόσμον.

Εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σταυροῦ ἔγιναν ὅλοι μεγάλοι, μεγάλοι κατὰ Θεόν, ἀφοῦ ὡς ἔμβλημά των ὅλοι ἔλαβον τὸν Σταυρὸν καὶ κάτω ἀπὸ τὴν οὐρανίαν γοητείαν τοῦ Σταυροῦ ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς τὴν μοναδικὴν δόξαν νὰ ἀκολουθήσουν τὰ ἴχνη καὶ νὰ γίνουν οἱ ἄξιοι τοῦ Μεγάλου Ἐσταυρωμένου.

Ὑπῆρξαν οἱ κατ' ἐξοχὴν ἐκλεκτοί, καθὼς ἐχρημάτισαν μύσται ἀληθινοὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ φωτός, καὶ ἡ ζωή των ὑπῆρξεν ὅλη φῶς, ἀφοῦ οὐσίαν καὶ στόχον της εἶχε τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ἡ ὁποία σώζει.

Διὰ τοῦτο καὶ θὰ γεραίρεται εἰς αἰῶνας αἰώνων ἡ μνήμη τῶν Ἁγίων τῆς Πίστεως καὶ τὸ ὄνομά των θὰ σελαγίζῃ ὡς ἀστὴρ πολύφωτος εἰς τὸ νοητὸν τῆς Ἐκκλησίας στερέωμα. Καὶ ἐνώπιον τῆς ἀρετῆς των θὰ ὑποκλίνωνται γενεαὶ γενεῶν. Καὶ ἡ φωτεινὴ ζωή των καὶ τὸ χριστιανικὸν

τέλος των θὰ ἀποτελοῦν ἐσαεὶ διὰ τὴν θρησκεύουσαν ἀνθρωπότητα κεφάλαιον στηρίξεως ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς καὶ πηγὴν ἐμπνεύσεων πρὸς ὅσα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἶναι σεμνὰ καὶ δίκαια καὶ ἁγνά, πρὸς ὅ,τι ἀντιπροσωπεύει τὴν ζωὴν τοῦ Πνεύματος, αὐτὴν ἡ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ πᾶσαν πραγματικὴν καὶ σταθερὰν γαλήνην καὶ χαρὰν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.

* * *

Ἡμεῖς οἱ ἀποτελοῦντες τὸ πλήρωμα τῆς Στρατευομένης Ἐκκλησίας τὴν καρδίαν μας πρέπει νὰ ἔχωμεν συνεχῶς ἐστραμμένην πρὸς τὴν ἐν Οὐρανοῖς Θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἡ εὐλαβὴς ἀνάμνησις τῶν Ἁγίων τῆς Πίστεως, αὐτῶν οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸ πλήρωμα τῆς Θριαμβευούσης Ἐκκλησίας, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο πρᾶγμα ἠμπορεῖ νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν πίστιν μας, νὰ φωτίσῃ τὸν νοῦν μας, νὰ στηρίξῃ τὴν καρδίαν μας.

Καὶ ὅπως αἱ ἡμέραι τῆς δοκιμασίας, καθὼς εἶναι παρατηρημένον, φέρουν τὴν χριστιανικὴν ψυχὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πλησιέστερα πρὸς τὸν Οὐρανόν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ εὐλαβὴς ἀναπόλησις τῆς ἁγιότητος καὶ τῶν ἄθλων τῶν Ἡρώων τῆς Πίστεως περισσότερον ἀναμφιβόλως φῶς ἔχει νὰ χύσῃ εἰς τὴν ζωήν μας καὶ περισσότερον νὰ στηρίξῃ τὴν καρδίαν μας, ὁσάκις αἱ πικρίαι καὶ αἱ θλίψεις τοῦ βίου ταλαιπωροῦν καὶ συνταράσσουν τὴν ὑπόστασίν μας.

Ἡμέρας πονηρὰς καὶ σήμερον διέρχεται ὁλόκληρος ὁ κόσμος, μὲ τὴν φοβερὰν αὐτὴν θεομηνίαν τοῦ πολέμου, ἡμέρας πονηράς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀφῆκαν καρδίαν ἀνθρωπίνην τὴν ὁποίαν νὰ μὴ πληγώσουν. Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ἐγέμισε πάλιν ἀπὸ ταραχὴν καί, εἰς τὸν αἰῶνα αὐτὸν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων, σκότος περισσὸν εὗρε τὸν πλανήτην μας.

Ἰδιαιτέρως λοιπὸν ἐφέτος ἡ σημερινὴ ἡμέρα πρέπει νὰ εὕρῃ ζωηρὸν ἀντίκτυπον εἰς κάθε ταλαιπωρημένην ἀπὸ τὰς περιστάσεις ὕπαρξιν, καὶ τὸ φῶς τὸ ὁποῖον στεφανώνει τὴν μνήμην τῶν Ἁγίων τῆς Πίστεως, νὰ λάμψῃ ἐφέτος ἰδιαιτέρως εἰς τὴν χριστιανικήν μας ψυχήν.

Τὴν ζωήν των ἐκεῖνοι ἐφώτισαν πρὸ παντὸς μὲ τὴν βαθεῖαν πίστιν των εἰς τὸν Θεόν. Ἡ πίστις, ἡ σταθερὰ καὶ ἀκλόνητος πίστις, ὑπῆρξε τὸ θαυματουργὸν κίνητρον, τὸ ὁποῖον ἀνέδειξεν αὐτοὺς πραγματικοὺς νικητὰς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ τὴν ἰδικήν μας ζωὴν ἂς φωτίζῃ ἀδιαλείπτως ἡ πίστις ἡ χριστιανική. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς πίστεως τῶν Ἁγίων ἂς μεταγγισθῇ εἰς κάθε χριστιανικὴν ψυχήν, ἂς γίνῃ κτῆμά της ἀναφαίρετον, καὶ τὸ σκότος τῆς ματαιότητος, τὸ ὁποῖον θανατώνει ὅσους δὲν πιστεύουν, δὲν θὰ δυνηθῇ ποτὲ νὰ σκιάσῃ τὰς ἡμέρας τοῦ βίου μας.

Τὴν πίστιν των ἐκεῖνοι ἐγνώρισαν συγχρόνως ἵνα μετουσιώσουν εἰς ἀγάπην ζωντανήν, τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Ἔμβλημά των ἔταξαν τοὺς θαυμασίους λόγους τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου Παύλου: « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλῖψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;» (Ρωμ. η΄. 35). Τὴν ζωντανὴν αὐτὴν ἀγάπην τῶν Ἁγίων τῆς Πίστεως, μὲ τὴν δύναμιν τῆς ὁποίας Ἐκεῖνοι τὰ πάντα ἐθυσίασαν χάριν τοῦ Ὀνόματος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ δὲν ἐπτοήθησαν οὔτε τὸ μαρτύριον, τὴν ζωντανὴν αὐτὴν ἀγάπην ἂς οἰκειωθῇ, ὁμοῦ μὲ τὴν πίστιν των, κάθε χριστιανικὴ καρδία.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ θὰ δώσῃ καὶ εἰς ημᾶς τὴν δύναμιν νὰ μυηθῶμεν εἰς τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς καὶ νὰ δώσωμεν χριστιανικὸν περιεχόμενον εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ ἐπιγείου βίου μας.

Μὲ τὸ φῶς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ θὰ κατορθώσωμεν καὶ ἡμεῖς, μέσα ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα στοιχεῖα τῆς ζωῆς, εἴτε χαρὰ τοῦ κόσμου εἴτε θλῖψις καὶ πόνος αὐτὰ λέγονται, νὰ κλώσωμεν τὴν αἰωνιότητά μας, τὴν αἰωνιότητά μας εἰς τὴν ὁποίαν εἰσάγει εἷς μόνος δρόμος, ἡ βίωσις τῆς ζωῆς συμφώνως πρὸς τὸ αἰώνιον θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Θὰ διδαχθῶμεν ὅτι αἱ γενναῖαι χριστιανικαὶ ψυχαὶ γνωρίζουν πρὸ παντὸς νὰ ὑπομένουν, νὰ ὑπομένουν τὰς δοκιμασίας τῆς ζωῆς, μὲ ἀδιάσειστον τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Πανάγαθον Θεόν, ὁ ὁποῖος ἑκάστοτε «οὐκ ἐᾷ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιεῖ σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν». (Α΄. Κορ. ι΄. 13).

Θὰ ἀντιληφθῶμεν δὲ ἐπὶ πᾶσιν ὅτι ἡ θυσία εἶναι τὸ μεγαλύτερον κεφάλαιον τῆς ζωῆς καὶ θριαμβευταὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου δὲν ἀνακηρύσσονται παρὰ μόνον ὅσοι γνωρίζουν τὰ ὑλικὰ νὰ θυσιάζουν χάριν τῶν πνευματικῶν, καὶ ἑαυτοὺς νὰ θυσιάζουν χάριν τῶν ἄλλων.

* * *

Ἂν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἁγίων τούτων σκέψεων ἐπιτελέσωμεν, καὶ ἐπιτελῶμεν ἑκάστοτε, τὴν μνήμην τῶν Ἁγίων τῆς Πίστεως, τὰ ὑψηλὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν ἱερὰν προσωπικότητά των ἔχει πάντοτε νὰ ἀρυσθῇ κάθε εἰλικρινῶς πιστεύουσα χριστιανικὴ ψυχή, εἶναι δυνατὸν πλουσίως νὰ καρποφορήσουν καὶ εἰς τὴν ἰδικήν μας ζωήν, διὰ νὰ ἀναδειχθῶμεν καὶ ἡμεῖς, καθὼς ἐκεῖνοι, νικηταὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ γίνωμεν οἱ ἄξιοι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αἰωνιότητος Αὐτοῦ.

11 Ἰουνίου 1944.

† Ο ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΕΡΙ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΙΣ ΔΥΟ ΣΗΜΕΙΑ τοῦ τριακοστοῦ ἑβδόμου τόμου τῆς Πατρολογίας Migne (ἔκδοσις 1857) ἀναφέρεται ρητῶς τὸ ὄνομα τοῦ Εὐριπίδου ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Ὁ τόμος οὗτος περιέχει:

1) 244 ἐπιστολὰς προσωπικὰς πρὸς διαφόρους λίαν ἐνδιαφέροντος περιεχομένου (σελ. 21 —388).

2) Ἴσον (ἀντίγραφον) τῆς διαθήκης «μεταγραφὲν ἐκ τοῦ ἀρχετύπου δικαιώματος ἐν ᾧ καὶ ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ σώζονται (!) ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὑπογραψάντων μαρτύρων». Τετρασέλιδον κείμενον διαθήκης, προφανῶς νόθου, γραφείσης πρὸς δυσφήμισιν τοῦ ἁγίου, ὅστις παρουσιάζεται κατέχων κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν πρὸ τοῦ θανάτου, λέγω δὲ πρὸς δυσφήμισιν διότι ἐὰν ἦτο ἀληθὴς ἡ διαθήκη αὕτη, θὰ ἐψεύδετο:

α) τὸ ΜΓ΄ ἱστορικὸν ἔπος γράφον: Ποῦ κτῆσις καὶ πλοῦτος; Ἔχει Θεός!

β) θὰ ἐψεύδετο τὸ ΜΔ΄. ἱστορικὸν γράφον: Κέκτησθε, πλουτεῖτε· ἡμεῖς δ' ἂν πηγὴν ἢ κηπίον ἢ μικρὰν αὔραν ἢ σκιὰν δένδρων ***κτήματα ἐλαφρότατα σχῶμεν***· ἔπειτα τρυφὴν τόδε φάσκετε![1]

γ) θὰ ἐψεύδετο τὸ ἴδιον ποίημα ἀλλαχοῦ γράφον: Πρώην τίς με τρυφᾶν διετείνετο ..πλούσιος.. καὶ πλουτεῖν (λέγων ἐμὲ τὸν Γρηγόριον) κῆπον ἔχοντα καὶ ἀπραγμοσύνην καὶ μετρίαν λιβάδα (πηγήν)

δ) θὰ ἐψεύδετο εἰς τὸ Β΄. ἱστορικὸν ὁ ποιητὴς γράφων πρὸς τὸν φίλον του Ἰουλιανὸν (ἐξισωτὴν=ἀνώτερον φορολογικὸν ὑπάλληλον)

> Ἄζεο (σεβάσθητι) καὶ τὸν ἐμὸν πλοῦτον, φίλε, ὅν ρα ***πένησι***
> ***πάντ' ἀπέδωκα*** φέρων, σταυροφόροισι πόθοις.

Ἡ δῆθεν αὕτη διαθήκη τοῦ Γρηγορίου, συντεταγμένη μάλιστα καθ' ὅλους τοὺς δικονομικοὺς τύπους καὶ μὲ μάρτυρας σύγχρονα πρόσωπα, δηλαδὴ ἐπιμελῶς τακτοποιημένη πρὸς δυσφήμισιν τοῦ ἁγίου ἐκ μέρους ἴσως κρυπτομένου «ἀδελφοῦ», δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε ἄλλου τινὸς Γρηγορίου νὰ θεωρηθῇ, διότι σαφέστατα ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Εἰς νέαν ἔκδοσιν δὲ καλὸν θὰ ἦτο νὰ παρετάσσετο κοντὰ εἰς τὰ ψευδοδεκρετάλια τοῦ Μ. Κωνσταντίνου...

Καί:

3) ὁ ἐν λόγῳ τόμος περιέχει (σελ. 396—1600) τὰ Δογματικά, τὰ

[1]) Αὐτὸ πάντοτε συμβαίνει παρ' ἡμῖν. Λαϊκοὶ ζῶντες ἐν μέσῳ πλούτου, ἡδονῶν καὶ χλιδῆς νὰ ὀνομάζουν τρυφηλὸν τὸν ἄγαμον μοναχὸν καὶ νὰ φθονοῦν τὴν ρωμαντικότητα τοῦ ἐρημικοῦ του κελλίου καὶ νὰ λέγουν πῶς οἱ καλόγηροι τῶν τε ὀρέων καὶ οἱ ἄλλοι ἀπολαύουν.

Ἠθικὰ καὶ τὰ Ἱστορικὰ ἔπη τοῦ Γρηγορίου, ἤτοι τοὺς 16284 ἐκ τοῦ ὁλικοῦ τοῦ 20182 στίχων αὐτοῦ.

Εἰς ὅλον λοιπὸν τὸν τόμον τοῦτον δὶς μόνον ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Εὐριπίδου, ὑπὸ τὴν ποικιλότροπον ἐπίδρασιν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται τὸ ὅλον ποιητικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου χριστιανοῦ ποιητοῦ. Βεβαίως δὲν ἀποκλείεται καὶ ἐξ ἄλλων κλασικῶν ἐπίδρασις καὶ σχετικὴ μίμησις, ἐφόσον ὁ συνθέτης τῶν χριστιανικῶν ἐπῶν διετέλει ἐν πλήρει κλασικῇ μορφώσει καὶ θαυμασμῷ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ἐν γένει. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης κυρίως ἔχει κυριεύσει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ μας, ὅπως θὰ ἀποδειχθῇ ἐκ τῆς παραθέσεως παραλλήλων χωρίων, ὅσα ἡ ἀσθενὴς κρίσις καὶ μνήμη τοῦ γράφοντος ἦτο δυνατὸν νὰ σημειώσῃ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἐπῶν.

Τὸ ὄνομα τοῦ Εὐριπίδου ἀναφέρεται, πρῶτον εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Νύσσης Γρηγόριον καὶ δεύτερον εἰς τὸ δέκατον ἠθικὸν ἔπος.

Γράφων πρὸς τὸν Νύσσης ἐπιτιμητικῶς λέγει: Οὐκ ἐπαινοῦσι σου τὴν ἄδοξον εὐδοξίαν καὶ τὴν κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ χείρω ροπὴν καὶ τὴν κακίστην δαιμόνων, ***ἥν φησιν Εὐριπίδης***, φιλοτιμίαν (Ἐπιστ. ΙΑ'.)

Εἰς δὲ τὸ δέκατον ἠθικὸν ἔπος τὸ ἐπιγραφόμενον Περὶ ἀρετῆς, τρὶς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ δραματικοῦ 1) εἰς τὸν στίχον 328

Ἴαμβον εἰπὼν καίριον ***ἐξ Εὐριπίδου***
«Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολήν.»

τοῦ στίχου 329 ὄντος ἰαμβικοῦ τινος στίχου τοῦ Εὐριπίδου 2) ἀναφέρεται εἰς τὸν στίχον 337:

Εὐριπίδῃ δίδωσι τῷ σοφωτάτῳ

καὶ 3) εἰς τὸν στίχον 339:

. . . . . . Σὺ μὲν ἄξιος δοκεῖς
ζητεῖν, ἔμοιγε, λαμβάνειν δ' Εὐριπίδης!

Ἀπὸ τοῦ στίχου 324 μέχρι 340 τοῦ δεκάτου ἠθικοῦ πλέκεται τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀπὸ σκηνῆς φιλοσόφου καὶ δραματικοῦ. Ὁ Πλάτων ἀναφέρει στίχον τοῦ Εὐριπίδου ἀπαντῶν εἰς τὸν σοφὸν Ἀρχέλαον δωρούμενον αὐτῷ στολὴν γυναικῶν, ὁ αὐτὸς δὲ Ἀρχέλαος, λαβεῖν τι θελήσαντος τοῦ Σοφοκλέους, ἠρνήθη εἰπὼν εἰς αὐτὸν ὅτι σὺ εἶσαι ἄξιος νὰ ζητῇς, ἄξιος δὲ νὰ λαμβάνῃ εἶναι ὁ Εὐριπίδης!

Εἰς δὲ τὸν πρὸς πολυόρκους διάλογον (στ. 264—5) ὁ Γρηγόριος ἀναφέρει ὁλόκληρον στίχον τοῦ Εὐριπίδου χωρὶς ὅμως νὰ δηλώσῃ τὸν ποιητὴν τοῦ στίχου:

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος
Πολλοὶ λέγουσι

ἀπέφυγε δὲ νὰ ὀνομάσῃ τὸν Εὐριπίδην ἴσως διὰ τὸ ἀνήθικον περιεχόμενον τοῦ στίχου:

Ἡ γλῶσσα μου ὡρκίσθη ἀλλ' ὁ νοῦς μου ὄχι!

δικαιολογοῦντος τρόπον τινὰ τὴν ἐπιορκίαν διὰ χειροτέρας δικαιολογίας, διότι διχάζει τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον εἰς δύο, εἰς τὸν φαινόμενον καὶ τὸν κρυπτόμενον, ὁμιλοῦντα πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ὁρκιζόμενον μὲ ἐκ τῶν προτέρων ὀπισθοβουλίαν νὰ παραβῇ τὸν ὅρκον.

Καίτοι ὁ Εὐριπίδης δὲν ἐπαινεῖ τὸν οὕτω πράττοντα, ἡ δὲ ἀνάγκη τοῦ δράματος μᾶλλον ἐδημιούργησε τὸν ἀντίθετον τῇ ἠθικῇ στίχον τοῦτον, ὅμως ἡ ἀγάπη τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν μέγαν δραματικόν, τὸν ἠμπόδισεν —ὑποθέτω—νὰ συνδέσῃ τὸ ὄνομα τοῦ δραματικοῦ μὲ εὐφυῆ ἀλλὰ μὴ ἠθικοῦ περιεχομένου στίχον.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ μεγάλη ἐκτίμησις καὶ ἀγάπη τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν Εὐριπίδην. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ σημεῖα ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἐξήγετο τὸ ζητούμενον θετικὸν συμπέρασμα. Ἢ μᾶλλον καὶ αὐτὰ ἂν δὲν ὑπῆρχον, ἔχομεν ἀπειρίαν ἀποδείξεων καὶ μαρτυριῶν, ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι τὰ γρηγοριανὰ ἔπη ἐγράφησαν ἐκ μέρους θαυμαστοῦ τῆς εὐριπιδείου ποιήσεως καὶ ὄχι μόνον ἁπλοῦ θαυμαστοῦ ἀλλὰ θαυμαστοῦ γνωρίζοντος ἐκ στήθους μέγιστον μέρος τῶν δραμάτων καὶ ἔχοντος ἰδίᾳ ἐν ζωηρᾷ μνήμῃ τοὺς φιλοσοφοῦντας στίχους τοῦ μεγάλου δραματικοῦ.

Ἔχων τοῦτο ὑπ' ὄψιν ἐθεώρησα σκόπιμον—ἐφόσον καὶ ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τούτων δὲν ἔχει δημοσιευθῇ οὐδεμία σχετικὴ ἀναλυτικὴ μελέτη – νὰ κρατήσω σημειώσεις παραλλήλων λέξεων, φράσεων καὶ στίχων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης τῶν γραμμῶν τούτων θέλει πεισθῇ ἀπολύτως περὶ τῆς μεγάλης ἐπιδράσεως τοῦ Εὐριπίδου ἐπὶ τῶν ἐπῶν τοῦ Γρηγορίου.

Ἐκ τούτων ἐπίσης θὰ ἐνισχυθῇ πολὺ ἡ ἄποψις ὅτι τὸ δρᾶμα Χριστὸς Πάσχων δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἔργον τοῦ Ναζιανζηνοῦ, διότι εἶναι ἀπομίμησις ἐμφανὴς εὐριπιδείων στίχων, συναντῶνται δὲ εἰς αὐτὸ λέξεις καὶ φράσεις τῶν μὴ διαμφισβητουμένων ποιημάτων, ὅπερ προστιθέμενον πρέπει νὰ ἀποκλείῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ συγγραφέως.

† Ο ΚΥΔΩΝΙΩΝ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

ΤΟ ΟΦΦΙΚΙΟΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΗΤΟΡΟΣ ΕΝ ΤΩι ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩι ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩι

Α'.

ΤΟ ΤΟΥ Μ. Ρήτορος ὀφφίκιον ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ τυγχάνει μεταγενέστερον πολλῶν ἄλλων. Ὑπὸ τὸν τίτλον μάλιστα τοῦ Μεγάλου ἀνάγεται εἰς τὴν μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐποχήν. Ὁ Ἱεροσολύμων Χρύσανθος εἰς τὸ γνωστὸν Συνταγμάτιον αὐτοῦ λέγει τὰ ἑξῆς σχετικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου· «εἰς τὰ παλαιὰ τακτικὰ δὲν εὑρίσκεται πουθενὰ *μέγας καὶ μικρὸς ῥήτωρ* . . . . ἀλλ' ἁπλῶς ῥήτωρ». (Ἐκδ. Βενετίας 1788 σ. 71).

Ἡ νεωτέρα ἐμφάνισις τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ῥήτορος ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι ὁ Κίτρου Ἰωάννης ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀπόκρισιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐρώτησιν «ἐν τοῖς ἀρχοντικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀξιώμασι τίς πρῶτος κ. τ. λ.» οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ ῥήτορος εἴτε μεγάλου εἴτε μικροῦ. (Σύνταγμα Κανόνων Ρ. Ποτλῆ. Ε'. σ. 409 κ. ἑ.)

Ὁ ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας ἐλέγετο καὶ διδάσκαλος. «Ῥήτωρ ὁ καὶ μαΐστωρ τῶν ῥητόρων λεγόμενος, καὶ οὗτος ἐκκλησιαστικὸς διδάσκαλος ἦν» (αὐτόθι σ. 36). Καθῆκον τοῦ ῥήτορος ἦτο τὸ «ἑρμηνεύειν τὰς γραφάς», ἑπομένως τὸ διδάσκειν.[1] Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ δὲν ἀπέχει πολὺ κατ' οὐσίαν τοῦ ἀρχαίου ῥήτορος (ῥέω ἐρῶ) σημαίνοντος τὸν δημοσίᾳ ἀγορεύοντα καὶ συνήγορον. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου τούτου δὲν εἶναι ξένη καὶ πρὸς τὴν βυζαντινὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου ῥήτορος. Ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ (1081—1118) π.δ.χ. ἀπαντῶμεν τὸν ῥήτορα Νικηφόρον τὸν Χρυσοβέργην ἐκφωνήσαντα «λόγον προσφωνητικὸν τῷ κρατίστῳ.. Αὐτοκράτορι κὺρ Ἀλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ καταλύσει Ἰωάννου τοῦ Παχέος, ὃς τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ πελάσας ἀνταρτικῶς αὐθημερὸν ἔνδον αὐτοῦ ἀνήρηται» [2]. Κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου χρονικὸν διάστημα ἀναφέρεται ὁ Ῥήτωρ Μουζάλων προσφωνῶν τὸν Πατριάρχην

---

[1] Ὁ Νικήτας εἰς τὸ ἕβδομον βιβλίον ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα: «ὁ τῆς Θεσσαλονίκης Μιχαὴλ *τὸν ῥητορικὸν θρόνον* κοσμῶν καὶ τὸν εὐαγγελικὸν ἀναβαίνων ὀκρίβαντα» (Χρυσάνθου συνταγμάτιον σ. 36). Βλέπε καὶ ἐν Μ. Ἑ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» ἄρθρον τοῦ κ. Ῥάλλη ἐν λέξει «ῥήτωρ».

[2] Συνεχίζεται οὕτω. Ἀνεγνώσθη δὲ ἐν τοῖς κατὰ Χαλκηδόνα παλατίοις τῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑψώσεως «Βιενναῖος κῶδιξ» XXI 63 9, 232 Β. «Νέος Ἑλληνομνήμων» ΙΓ'. σ. 19.

Νικόλαον τὸν Γ'. τὸν Γραμματικὸν ἐπωνυμούμενον 3) καὶ Προβιλήτην (1084—1222).

Ἡ σχέσις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου τοῦ ρήτορος πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰ μορφωτικὰ προσόντα ὑπηγόρευσε τὴν ἀνάγκην ὅπως τοῦτο ἀπονέμηται τοῖς λογίοις, «λογίων ἀθροίσματι», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τὴν ἐμπεριεχομένην ἐν τῷ συνοδικῷ σημειώματι Ἱερεμίου τοῦ Β'. ἀπολυθέντι κατὰ τὸ ἔτος 1591 ἐξ ἀφορμῆς τοῦ προβιβασμοῦ τοῦ Μ. Ρήτορος Γεωργίου εἰς τὴν θέσιν τῆς πρώτης πεντάδος τῶν πατριαρχικῶν ὀφφικιάλων. 4) Ἄλλως τε οἱ Μ. Ρήτορες ἦσαν συνήθως σχολάρχαι ἢ καθηγηταὶ τῆς Πατρ. Ἀκαδημίας. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημειώματος πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Μ. Ρήτωρ προσεφωνεῖτο « τιμιώτατος καὶ λογιώτατος ». Τὰ δύο ταῦτα ἐπίθετα βραδύτερον συντεθέντα ἀπετέλεσαν τὸν «ἐντιμολογιώτατον», τίτλον ἀπονεμόμενον εἰς πολλοὺς ὀφφικιάλους τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀξιώματος τοῦ Μ. Ρήτορος καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἀπαντῶμεν ρήτορα ἢ μικρὸν Ρήτορα καὶ συγχρόνως καὶ Μ. Ρήτορα. Πλεῖστα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ δεκάτου ἕκτου καὶ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ὑπογράφονται ὑπὸ τοῦ Μ. Ρήτορος καὶ τοῦ Ρήτορος.

Τὸ τοιοῦτον εἴδομεν ὑπάρχον και ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ Λογοθέτου περιλαμβάνοντι τὸν Λογοθέτην ἁπλῶς ἢ μικρὸν Λογοθέτην καὶ τὸν Μέγαν Λογοθέτην. 5)

Χρῆσις τοῦ τίτλου «ρήτωρ» ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν. Ὁ κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα π. δ. χ. ἀκμάσας Ἀθανάσιος ὁ Κύπριος, φίλος τῶν Καθολικῶν, ὀνομάζεται ἐν πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀλλὰ πρωτίστως Ἀθανάσιος ὁ Ρήτωρ. Ἦτο ἱεροκῆρυξ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εὐδοκιμῶν δὲ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του ἐν τῇ ἰδιότητί του ἐκείνῃ ἐπωνομάσθη Ρήτωρ, ἀποκτήσας τὸν τίτλον τοῦτον ὡς ἐπίθετον. 6) Κατὰ τὸν ις'. αἰῶνα ἀπαντῶμεν τὸν μοναχὸν Διονύσιον τὸν Ρήτορα. Ἄλλως τε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὀφφίκιον τοῦ μικροῦ ἢ τοῦ μεγάλου Ρήτορος δὲν ἀπενεμήθη εἰς ἐκκλησιαστικοὺς ἱερωμένους.

---

3) Χειρόγραφον τοῦ Escurial ἀρ. 262 (ἐγκώμια καὶ λόγοι εἰς πατριάρχας).

4) Χρυσάνθου Συνταγμάτιον σ. 68. «Προσέτι (μετὰ τὴν ἅλωσιν) ἐτάχθησαν καὶ ἄλλα δύο ὀφφίκια εἰς ταύτην τὴν πρώτην πεντάδα, τὸ τοῦ Μεγάλου Ρήτορος καὶ τὸ τοῦ Μ. Ἐκκλησιάρχου μετὰ τὸν Μ. Ρήτορα.»

5) Βλέπε ἐμὴν μελέτην περὶ τοῦ ὀφφικίου τοῦ Μ. Λογοθέτου ἐν τῷ «Οἰκουμ. Πατριαρχείῳ,» ἐν τῇ Ὀρθοδοξίᾳ τοῦ Δεκεμβρίου 1943, Ἰανουαρίου 1944 κ. ἀ.

6) Περὶ Ἀθανασίου τοῦ Ρήτορος βλέπε ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην Α. 6, 7, 10 καὶ σημ. 18, 57 σημ. 98, 68—70 καὶ ἀλλαχοῦ. Β. 6, 114.

Ἡ γνώμη τοῦ E. Legrand ὅτι ὁ Ἰωάννης Ζυγομαλᾶς, χειροθετηθεὶς Μ. Ρήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὸ 1555, ἦτο ἱερεύς. χειροτονηθεὶς πρὸ τοῦ 1530, ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένη διὰ τῆς πληροφορίας τοῦ Γερμανοῦ ἱερέως Γερλαχίου (St. Gerlach), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰ. Ζυγομαλᾶς μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτοῦ προὐτίθετο νὰ ἔλθῃ εἰς δευτέρου γάμου κοινωνίαν.[7])

Ἡ ἐξέχουσα θέσις τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἀπὸ ἀπόψεως κύρους ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Μ. Ρήτορος ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω γεγονότος.

Τὴν 17 Μαΐου 1653 ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰωαννικίου τοῦ Β΄. ὁ τότε Μ. Ρήτωρ Ἰωάννης ἐφωδίασε τοὺς καθολικοὺς μισσιοναρίους καπουτσίνους διὰ συστατικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀμασείας μητροπολίτην συνιστῶν ὅπως παραχωρηθῇ κατάλληλός τις χῶρος ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπαρχίᾳ διὰ τὰς ἱερουργίας τῶν καθολικῶν ἐκείνων ἱερομονάχων. Ἕνδεκα ἡμέρας προηγουμένως (6 Μαΐου) εἶχεν ἐφοδιάσῃ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διὰ πατριαρχικοῦ γράμματος τοὺς μισσιοναρίους ἐκείνους αὐτὸς ὁ πατριάρχης Ἰωαννίκιος ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς μητροπολίτας Ἀγκύρας, Νεοκαισαρείας, Ἀμασείας καὶ Τραπεζοῦντος.[8])

Ἀνωτέρω ἐσημειώθη ὅτι κατὰ τὸ 1591 ἐπὶ πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β΄. τὸ ὀφφίκιον τοῦ Μ. Ρήτορος περιελήφθη ἐν τῇ πρώτῃ πεντάδι καὶ ἱεραρχικῶς ἐταξιθετεῖτο μετὰ τὸ τοῦ Μ. Χαρτοφύλακος. Ὁ πατριάρχης δ.λ.δ. Ἱερεμίας συνεμορφώθη πρὸς μίαν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀναπτυσσομένην ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος ὡς ἑξῆς «ἑρμηνεύων τὸν 95ον κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου καὶ λόγον ποιούμενος περὶ τῆς πρωτοκαθεδρίας τῶν ἱερωμένων βασιζομένης ἐπὶ «τῆς προγενεσίας τοῦ χρόνου τῆς οἰκείας χειροτονίας», ἤτοι ἐπὶ τῶν πρεσβείων τῶν χειροτονίας, ἅπτεται τοῦ ζητήματος τῆς ἱεραρχικῆς σειρᾶς τῶν ἐχόντων ἐκκλησιαστικὰ ἀρχοντίκια. Ἐν τῷ βαθμῷ τῶν τοιούτων ἀρχοντικίων πάντων «τοῦτο οὐ φυλάττεται, ***κατὰ τὴν προαίρεσιν τῶν σφραγιζόντων ἀρχιερέων ἢ στάσις φιλοτιμεῖται.***»[9]) Εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐδόθη βραδύτερον εὐρυτέρα ἔννοια. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ὁ μακαρίτης Πατριάρχης Φώτιος ὁ Β΄. προέταξε τὸν Μ. Ρήτορα τοῦ Μ. Χαρτοφύλακος.

Τὰ ὀφφίκια ἀπένειμε συνήθως ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς Συνόδου. Τοὐλάχιστον τοῦτο ἐγένετο ἔστιν ὅτε μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν

---

7) Βλέπε ἄρθρον Κ. Ι. Δυοβουνιώτου ἐν Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ (λέξις Ζυγομαλᾶς).

8) Hofmann Georg (Γερμανοκαθολικοῦ ἱερέως) Geschichte der Patriarchen und Römische Päpste, ἐν τῷ περιοδικῷ «Orientalia Christiana» τόμ. XXV σ. 293—294.

9) Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Γ΄. σ. 516.

τῶν λεγομένων Ἐθνικῶν Κανονισμῶν. Οὕτω π. δ. χ. προκειμένου περὶ τῆς ἀπονομῆς τοῦ ὀφφικίου τοῦ Μ. Ῥήτορος εἰς τὸν Κ. Καλλιάδην βέην, ἀπενεμήθη τοῦτο ἐν συνεδρίᾳ τῆς ἱερᾶς Συνόδου τῆς 21 Δεκεμβρίου 1878. [10]) Ὁ διορισμὸς ἀνηγγέλθη διὰ τοῦ ἑξῆς πατριαρχικοῦ γράμματος· «ἐνδοξότατε κ. Καλλιάδη βέη, μετ' ἄκρας εὐχαριστήσεως ἀναγγέλλομεν τῇ περιποθήτῳ ἡμῖν αὐτῆς ἐνδοξότητι ὅτι ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῇ ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἡμῶν συνεδριάσει αὐτῆς τῆς 21 τοῦ νυνὶ λήξαντος μηνὸς (Δεκεμβρίου) καὶ ἔτους, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χ. Μ. Ἐκκλησίαν πολλὰς καὶ σπουδαίας ὑπηρεσίας αὐτῆς καὶ τὸν ὑπὲρ εὐκλείας αὐτῆς διακαῆ ζῆλον, ὃν ἀναπτύσσει κατὰ τὰ περικοσμοῦντα αὐτὴν ἀρίζηλα χριστιανικὰ αἰσθήματα, ἀπένειμεν αὐτῇ ἐξ αὐθορμήτου φιλοτιμίας τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὀφφίκιον τοῦ Μ. Ῥήτορος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ὅθεν διὰ τοῦ εὐχετικοῦ ἡμῶν τοῦδε συγχαίρομεν τῇ περιποθήτῳ ἡμῖν αὐτῆς ἐνδοξότητι ἐπὶ τῷ δείγματι τούτῳ τῆς ἰδιαζούσης ἐκκλησιαστικῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως, οὐκ ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ζήλου διαφλεγομένη οὐ παύσεται ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζομένη· ἐφ' ᾧ ἐξαιτούμεθα αὐτῇ ὑγίειαν κ.λ.π. [11]) Ἰανουαρίου α'. 1879.

Β'.

Γνωστοὶ Μεγάλοι Ῥήτορες ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος τυγχάνουσι τό γε νῦν οἱ ἀκόλουθοι· [12])

1) ***Ἀντώνιος***· ὁ Σάθας σημειώνει· «Μ. Ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ πιθανῶς προστὰς τῆς ἐν Κ/πόλει πατριαρχικῆς σχολῆς. Συνέγραψεν ἀκολουθίαν τοῦ νεομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.» Μαθητὴς τοῦ Ἀντωνίου τούτου ἦτο Νικόλαος ὁ Μαλαξὸς (Νεοελλην. Φιλολογία Σάθα σ. 229).

2) ***Μανουὴλ*** ὁ Κορίνθιος· τῆς πατριαρχ. Ἀκαδημίας. «Μανουήλ, ὁ μέγας Ῥήτωρ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὁ πελοποννησιακός», γράφει ὁ Μαλαξὸς (turcograecia σ. 246).

---

[10]) Ἰδοὺ τί ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἐπιθεωρήσει» τοῦ Καλλίφρονος περίοδος Δ'. τόμ. α' σ. 70. «Ἡ ἱερὰ σύνοδος ἐν τῇ συνεδριάσει 21 Δεκεμβρίου (1878) ἐνέκρινεν ἵνα ἀπονείμῃ τὸ ἐκκλ. ὀφφίκιον τοῦ Μ. Ῥήτορος εἰς τὸν κ. Κ. Καλλιάδην βέην.»

[11]) Ὁ τίτλος ἐνδοξότατος ὁ ἐν τῷ πατριαρχικῷ πιττακίῳ χρησιμοποιούμενος δὲν εἶναι ὁ τοῦ ὀφφικίου ἀλλ' ὁ τοῦ πολιτικοῦ ἀξιώματος τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ μακαρίτης Καλλιάδης βέης. Ἐνδοξότατος, ὡς ἀπέδειξα εἰς τὴν περὶ Μ. Λογοθέτου μελέτην μου, προσεφωνεῖτο μόνον ὁ Μ. Λογοθέτης.

[12]) Κατάλογον τῶν Μ. Ῥητόρων, ἀτελῆ, ἐδημοσίευσεν ὁ Μ. Γεδεὼν ἐν Χρονικοῖς Πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ σ. 193.

3) Ἐπὶ π/χου Διονυσίου (1547) ἤκμασε καὶ ἄλλος διδάσκαλος τῆς Πατρ. Ἀκαδημίας, «ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας», Θωμᾶς, ὁ ὡς μοναχὸς μετονομασθεὶς ***Θεοφάνης***, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Ἐλεάβουλκος (Σάθα ἔνθ. ἀνωτ. σ. 172).

4) ***Ἰωάννης ὁ Ζυγομαλᾶς*** 1555 (βλέπε ἀνωτέρω).

5) ***Γεώργιος*** ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς εἴδομεν, προεβιβάσθη τὸ ὀφφίκιον τῷ 1591 ἀποτελέσαν μέρος τῆς πρώτης πεντάδος (ὁ Μ. Γεδεὼν σημειώνει ὡς πρῶτον ἔτος τοῦ ὀφφικίου τοῦ Γεωργίου τὸ 1572). Κ. Σάθα, Βιογρ. Σχεδίασμα Ἱερεμίου Β΄. σ. 165—166.

6) ***Λυγερός***· «Λυγερὸς ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας» ὑπογράφει ἔγγραφον τοῦ 1575 (Πχ. κῶδιξ Α. σ. 453. Κ. Δελικάνη Π/χικὰ ἔγγραφα Β. σ. 337).

Ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγράφῳ ὑπογράφονται, ὁ ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Γαυρᾶς, ὡς ὁ μέγας Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἱέραξ καὶ ὁ Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἀνδρέας.

7) ***Γεώργιος*** ἕτερος, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Μ. Γεδεὼν ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφου καταχωριζομένου ἐν τῇ Νομικῇ Συναγωγῇ τοῦ Δοσιθέου.

8) ***Μιχαήλ***· 1612 ὑπογράφει σιγίλλιον ἀφορῶν τὸ μοναστήριον τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἀνδρούσης.[13]) Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἐπὶ Πατριάρχου Τιμοθέου ὑπογράφει σιγίλλιον ἀναφερόμενον εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παμμακαρίστου τῆς Ἀμοργοῦ. «Ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Μιχαὴλ ἔχων καὶ τὰς γνώμας τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων τοῦ τε Ἐφέσου, τοῦ Τυρνάβου, τοῦ Π. Πατρῶν, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Μεθύμνης καὶ τοῦ Λήμνου». Ἐκ τῆς τελευταίας περικοπῆς καταδεικνύεται ὡσαύτως τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀξιώματος τοῦ Μ. Ῥήτορος. Ὁ αὐτὸς κατὰ τὸ ἔτος 1622 ὑπογράφει σιγίλλιον μονῆς τῆς ἐπαρχίας Ῥέοντος μετὰ τῆς ὡς ἄνω περικοπῆς.

9) Ὁ Μ. Γεδεὼν μετὰ τὸν προσημειωθέντα Μιχαὴλ σημειώνει πάλιν Μιχαὴλ καὶ προσθέτει ὁ αὐτὸς ἆρά γε; ὡς ἔτος καταχωρίζει τὸ 1641. Εἰς τὸ ἔργον του «Μνεία τῶν πρὸ ἐμοῦ» σ. 47 γράφει· «τὸν Ἰωάννην Καρυοφύλλην εὑρίσκομεν τῷ 1641 μέγαν ῥήτορα.» Ὁ Ἰωάννης οὗτος κατὰ τὸ 1678 ἐχειροθετήθη ὑπὸ τοῦ Διονυσίου τοῦ Δ΄. Μέγας Λογοθέτης.

Ὁ Μ. Γεδεών, ὡς συνήθως, δὲν ἀναφέρει ἐκ ποίας πηγῆς ἀντλεῖ τὴν πληροφορίαν καθ' ἣν τὸ 1641 Μ. Ῥήτωρ ἦτο ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλλης. Ἐκ πατριαρχικῶν ὅμως ἐγγράφων πληροφορούμεθα ὅτι κατὰ τὸ 1643 μη-

[13]) Πατρ. Κῶδιξ Α΄. σ. 58. Βλέπε ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην Α΄. σ. 159 «Ἑλληνικὰ» τόμ. Β΄. 142, 149.

νὶ Μαστίῳ ὑπογράφει τὸ ἐπικυρωτικὸν τῆς ὁμολογίας Μογίλα συνοδικὸν γράμμα «ὁ Μ. Ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ***Μιχαήλ.***» 14)

10) ***Ἰωάννης·*** Μ. Ῥήτορα Ἰωάννην ἀπαντῶμεν κατὰ τὸ 1654-1655 καὶ προηγουμένως κατὰ τὸ 1653 ἐν γράμματι τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου Παϊσίου τοῦ Α΄. πρὸς τὸν πατριάρχην τῆς Ῥωσσίας Νίκωνα. 15)

11) ***Ἀλέξανδρος·*** ἐπὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μεθοδίου τοῦ Γ΄. 1668 (μηνὶ Ἰουλίῳ) ὑπογράφει πατριαρχικὸν ἔγγραφον ὁ Μέγας Ῥήτωρ ***Ἀλέξανδρος*** καὶ ὁ ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Δράκος. 16)

12) ***Μπαλάσης·*** ὑπογράφει τὸ συνοδικὸν περὶ λυχνοκαΐας γράμμα τοῦ ἔτους 1672· «ὁ Μέγας Ῥήτωρ Μπαλάσης.» 17)

13) Μανουὴλ Καρυοφύλλης

14) Φώτιος Καρυοφύλλης ἀμφότεροι τῆς πατριαρχικῆς ἀκαδημίας σχόντες τὸ ὀφφίκιον τοῦ Μ. Ῥήτορος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1688 καὶ 1691.

15) ***Σκαρλάτος Ῥωσσέτος*** 1691. Ἐπὶ Πατριάρχου ΚΠ. Καλλινίκου τοῦ Β΄. ὑπογράφει γράμμα συνοδικόν.

«Ὁ μέγας Ῥήτωρ Σκαρλάτος Ῥωσσέτος», συνυπογράφει καὶ ὁ ῥήτωρ Ἐμμανουήλ. 18)

16) ***Ἀνδρόνικος Ῥαγκαβῆς.*** Ὁ Κ. Σάθας γράφει περὶ τούτου τὰ ἑξῆς· «ὁ πολύτιμος οὗτος κῶδιξ (π/χιακῶν ἐγγράφων ἰδιόγραφος Ἀλεξάνδρου Ἱέρακος).. ἀνῆκέ ποτε, εἰς τὸν περὶ τὰς ἀρχὰς ***τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος*** (δεκάτης ὀγδόης) ἀκμάσαντα Ἀνδρόνικον Ῥαγκαβῆν ***τὸν μέγαν ῥήτορα***». 19)

17) ***Χουρμουζάκης·*** ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κωδίκων τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου διετέλεσε καὶ οὗτος Μ. Ῥήτωρ ἀρχομένου τοῦ ιη΄. αἰῶνος.

18) ***Δημήτριος·*** 1715. (Βλέπε Σύνταγμα Κανόνων Ρ. καὶ Ποτλῆ Ε. 584).

19) ***Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης·*** (1727) «Ποστέλνικος γεγονὼς πρότερον, εἶτα καὶ Χάτμανος, καὶ μέγας ῥήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου 1700—1730» σημειώνει ὁ Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς ἐν τῷ περὶ τῆς μονῆς τῆς Παναγίας Χάλκης ὑπομνήματι αὐτοῦ (σ. 58—59).

---

14) Κ. Δελικάνη «Πατριαρχικὰ Ἔγγραφα» Γ΄. σ. 32.

15) Βλέπε «Ἀνατολικὸν Ἀστέρα» 1881 σ. 39—51 Μελέτη τοῦ Ἀμασείας Ἀνθίμου Ἀλεξούδη.

16) Κῶδιξ Οἰκ. Π/χείου Α΄. σ. 438. Κ. Δελικάνη, ἔνθ. ἀνωτ. Β΄. σ. 373.

17) Κ. Δελικάνη, ἔνθ. ἀνωτ. Γ΄. σ. 342.

18) Κ. Δελικάνη, ἔνθ. ἀνωτ. Β΄. σ. 442—443. Α. Κ. Ὑψηλάντου «τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 208.

19) Κ. Σάθα, Βιογραφικὸν Σχεδίασμα περὶ Ἱερεμίου τοῦ Β΄. σ. 137 σημ. 1.

Κατὰ τὸ 1744 ἐν «γράμματι ἐμμαρτύρῳ» ὑπογράφουσιν οἱ «Γεώργιος Λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας» καὶ «Ρήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ἰωάννης.»[20]) Θὰ εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἀναφερόμενος Ἰωάννης Ρήτωρ τῆς Μ. Ἐκκλησίας παραλλήλως πρὸς τὸν Μ. Ρήτορα Ἀνδρόνικον Ραγκαβῆν.[21])

20) ***Ἀλέξανδρος*** ὑπογράφει ὡς Μέγας Ρήτωρ ἐν προσκλητηρίῳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἐκλεγέντα Οἰκ. Π/χην Γαβριὴλ τὸν Δ'. τὸ 1780.[22])

21) Ἠλίας Ταντσλίδης 1850.

22) Κόμης Χ. ***Σκαρλάτος Ρωσσέτος*** (1866) ἀπόγονος τοῦ προηγουμένου (ἀρ. 15). «Ὁ κόμης Χ. Σκαρλάτος Ρωσσέτος, μεταβὰς ἐκ Βουκουρεστίου εἰς Πρωτεύουσαν, λαμβάνει ὑπὸ τοῦ οἰκ. πατριάρχου, ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, (8 Ἀπριλίου 1866), τὸ ἔντιμον ὀφφίκιον τοῦ Μεγάλου Ρήτορος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, παρούσης τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πολλῶν ἄλλων, δι' ὃν ἐπεδείξατο ζῆλον ἐν τῇ Ρουμανικῇ Γερουσίᾳ, ἀγορεύσας μετὰ παρρησίας ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μητρὸς Ἐκκλησίας.»[23])

23) ***Κ. Καλλιάδης*** βέης, τὸν ὁποῖον ἀνέφερα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς μελέτης ταύτης (1 Ἰανουαρ. 1879).

24) ***Μηνᾶς Χαμουδόπουλος*** μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

25) ***Λεωνίδας Λιμαράκης*** ἰατρὸς (πρόεδρος τότε 1909 τοῦ Ἑ. Φιλ. Συλλόγου) (Ἐκκλ. Ἀλήθεια 1909 σ. 154).

26) Βλαδίμηρος Μιρμίρογλους, ἔγκριτος νομομαθής, μέλος τοῦ Νομ. Συμβουλίου τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου (1925).

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

---

20) «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τόμος 20ος σ. 300—301.

21) Βλέπε σημ. 19.

22) Σάρδεων Γερμανοῦ «Συμβολὴ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους» Β'. σ. 107.

23) Καλλίφρονος, «Ἐκκλησιαστικὸν Δελτίον» 1867 σ. 253. Καὶ ὁ 18 καὶ ὁ 22 δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεών.

CHARLES DIEHL

'Από τὸ ἔργον «CHOSES et GENS de BYZANCE» Κατὰ μετάφρασιν † Λ. Δ.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

I

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ τῶν Παλαιολόγων ἐπετέλεσεν, εἰς τὸ πεδίον τῆς Τέχνης, κατὰ τὸν ιδ'. καὶ ιε'. αἰῶνα, ἔργον δημιουργικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία καὶ ἡ σπουδαιότης μόλις ἤρχισαν νὰ γίνωνται γνωσταί. Θὰ ἴδωμεν ὑπὸ ποίας ἐπιδράσεις ἐγεννήθη ἡ μεγάλη αὕτη καλλιτεχνικὴ κίνησις, ἡ ὁποία μὲ τὸ αἴσθημα τῆς παραδόσεως, τὸ ὅλως Ἑλληνικόν, τὸ αἴσθημα δηλαδὴ τῆς λιτότητος, τῆς καθαρότητος, τῆς εὐγενείας, γνωρίζει νὰ ἑνώνῃ, κατὰ τὰς περιστάσεις, τὸ γραφικὸν καὶ τὴν χάριν ἢ μᾶλλον τὴν δραματικὴν καὶ πραγματικὴν συγκίνησιν. Θὰ ἴδωμεν τί διαφόρους ὄψεις προσέλαβε, κατὰ τοὺς τόπους καὶ κατὰ τὰς σχολάς, ἡ γιγαντιαία αὕτη κίνησις τῆς τέχνης. 'Αλλ' ὁ ἀριθμὸς καὶ μόνον καὶ ἡ ποιότης τῶν μνημείων τῆς ἐν λόγῳ ἐποχῆς τῶν διατηρουμένων εἰς τὴν χριστιανικὴν 'Ανατολὴν ἀρκεῖ ἤδη νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ὅτι τὸ Βυζάντιον, τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του, εἰς τὴν τέχνην, καθὼς καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν, παρήγαγε πραγματικὰς καλλιτεχνικὰς ἰδιοφυΐας. Τὰ Μωσαϊκὰ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας μᾶς δεικνύουν κατανόησιν τῆς συνθέσεως, ἀναζήτησιν κινήσεως καὶ ἐκφράσεως, κομψότητα εὐκίνητον καὶ ἐλευθέραν, χρωματισμὸν ἁρμονικὸν καὶ δυνατόν, στοιχεῖα μεγάλου καλλιτέχνου.

Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Σερβίαν εἰς τὰς πολυαρίθμους ἐκκλησίας τὰς ὁποίας οἱ Σέρβοι Τσάροι ἔχουν οἰκοδομήσῃ κατὰ τὸν ιδ'. αἰῶνα διατηρεῖται «τὸ σύνολον τὸ πλέον πλούσιον ἴσως τὸ ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ τέχνη τῆς 'Ανατολῆς» (G. Millet). Εἰς τὴν Γκρατσανίτσαν, εἰς τὴν Ναγκορίτσαν, εἰς τὴν Ματεΐτσαν καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ ζωγράφοι οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν διὰ τὸν Μιλουτὶν ἢ διὰ τὸν Douchan, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Βυζαντίου, καὶ μὲ τὴν μεγαλειώδη ἐκτέλεσιν προγράμματος καθαρῶς βυζαντινοῦ, ἐπέδειξαν ἰδιότητας ὑπερόχους. Ὁ διάσημος ζωγράφος Εὐτύχιος, Ἕλλην, ὁ ὁποῖος τὸ 1317 ἐπέγραφε τὸ ὄνομά του εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Ναγκορίτσας, ἐμφανίζεται «μὲ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ ὕφους του, μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τόλμην τῆς φαντασίας του» (G. Millet) ὡς ἀληθινὸς καὶ ἔξοχος καλλιτέχνης. Καὶ ἡ

ἰδία Βυζαντινὴ πνοὴ εὑρίσκεται πάλιν εἰς ὅλον τὸν σλαυϊκὸν κόσμον, ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς ναοὺς τῆς δυτικῆς Ρωσσίας, ὅπου κατὰ τὰ τέλη τοῦ ιδ΄. καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιε΄. αἰῶνος, εἰς τὸ Νοβογορόδον καὶ εἰς τὴν Μόσχαν, συναντῶνται νέα πρότυπα καὶ νέαι ἑρμηνεῖαι, εἰς τὰς ὁποίας τὸ Βυζάντιον ἔχει τὸ οὐσιαστικὸν μέρος. Εἰς τὸν Μυστρᾶν αἱ εἰκονογραφίαι τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ιδ΄. καὶ ιε΄. αἰῶνος παρουσιάζουν τέχνην ἐκλελεπτυσμένην καὶ σοφήν, κομψότητος νευρώδους, χάριτος γραφικῆς, χρωματισμοῦ ἐντόνου καὶ δαψιλοῦς, ἡ ὁποία εἰς τὴν Περίβλεπτον παρήγαγε «τὸ πλέον καθαρὸν ἀριστούργημα» (G. Millet). Εἰς τὸν Ἄθω τέλος κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ιϛ΄. αἰῶνος οἱ Κρητικοὶ Διδάσκαλοι, οἱ Θεοφάναι καὶ οἱ ἁμιλλώμενοι πρὸς αὐτούς, κατέγιναν μὲ τὴν ἰδίαν αἴγλην εἰς τὴν σοφὴν τέχνην των τῆς εἰκονογραφίας. Τὰ μνημεῖα τῆς Κρήτης, ἀνεπαρκῶς μελετημένα εἰσέτι, ἀφήνουν νὰ φανῇ ἐν τούτοις κίνησις τέχνης ὄχι ὀλιγώτερον ζωντανῆς. Καὶ οὕτω ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, πολυάριθμα ἔργα συναντῶνται, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμφανίζεται νέα εἰκονογραφία, πλέον σύνθετος καὶ πλουσία, καὶ πνέει μεγάλη πνοὴ δημιουργικῆς ἐφευρέσεως.

Κοινὰ χαρακτηριστικά, ὅμοιαι γραμμαί, διακρίνουν εἰς τὸ πρῶτον βλέμμα τὰ ἔργα ταῦτα. Ὁ προσεκτικὸς ὅμως παρατηρητὴς ἀνευρίσκει διαφόρους σχολὰς καὶ ἐπιδράσεις ἀλλοίας, προερχομένας ἀπὸ χώρας ἀρκετὰ ἀπομεμακρυσμένας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ χρόνους πολὺ παλαιοὺς ἐνίοτε. Κάτω ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν ἑνότητα τοῦ μεγάλου τούτου συνόλου διακρίνει, καθὼς εἰς πᾶσαν κίνησιν τέχνης, πλουσίαν καὶ γόνιμον ποικιλίαν. Τοιοῦτος σπουδαῖος παρατηρητὴς εἶναι ὁ Gabriel Millet, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς μεγάλας του μελέτας κατέδειξε τί ὑπῆρξαν αἱ σχολαὶ αὐταί, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὸν ιδ΄. αἰῶνα μέχρι τοῦ ιϛ΄. μοιράζονται τὴν διεύθυνσιν τῆς καλλιτεχνικῆς κινήσεως εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, προσδιώρισε τὰς ἐπιδράσεις ὅσας ὑπέστησαν καὶ ὅσα πρότυπα ἐμιμήθησαν, καὶ ἐξήγησε πῶς παρήχθη ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἀναγέννησις τῆς Βυζαντινῆς τέχνης.

(Ἕπεται συνέχεια).

Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 90).

Ἡ σύστασις τῆς ἑορτῆς ἐν τῇ Δύσει. Ἐάν, ὡς εἴδομεν προλαβόντως, ἐλλείπωσιν ἀρχαιότατοι πληροφορίαι περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ συστάσεως τῆς ἑορτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἰς μείζονα βαθμὸν ἐλλείπουσι τοιαῦται διὰ τὴν Δύσιν, καὶ μάλιστα διὰ μίαν περίοδον πολὺ μεγαλειτέραν ἢ ὅσον ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν ***τόπον*** τῆς προελεύσεως τῆς ἑορτῆς, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς τὰ μάλιστα πιθανὴν τὴν ὑπὸ τῶν *Bollandistes* [1]) καὶ ὑπὸ τοῦ περιφήμου καθηγητοῦ τῆς συγκριτικῆς λειτουργειολογίας Δ-ρος *Ant. Baumstark* [2]) διατυπωθεῖσαν γνώμην, καθ' ἣν ἡ ἑορτή, οὖσα τελείως ἄγνωστος ἐν τῇ Δύσει, εἰσήχθη εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὴ ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης, καὶ ὑπ' αὐτὸ τὸ Ἑλληνικώτατον ὄνομα «Hypapante».

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἀκριβέστερον εἰς τὸν ***χρόνον*** τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἑορτῆς ἐν τῇ Δύσει, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Προσεπάθησάν τινες νὰ ἀναβιβάσωσι τὸν χρόνον αὐτὸν μέχρι τοῦ ***Πάπα Γελασίου τοῦ Α'***. (492—496). Οὕτω, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ ***Βαρόνιος*** [3]) ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων οἱ Wissowa [4]) καὶ *Usener* [5]), ὁρμώμενοι ἐκ τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ὁ Πάπας οὗτος κατὰ τῶν Ἐθνικῶν ἑορτῶν τῶν Λουπερκαλίων (Lupercales), ἅτινα ἑωρτάζοντο ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Ρώμης ἐπὶ ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 15ης Φεβρουαρίου κ. ἑξ., ἐν μέσῳ ἀσέμνων ᾀσμάτων καὶ χορῶν καὶ χειρονομιῶν, διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι πρὸς καταπολέμησιν ἀκριβῶς καὶ ἀντικατάστασιν διὰ χριστιανικῶν ἐθίμων τῶν τοιούτων ἀσέμνων Λουπερκαλίων, ἐθέσπισεν ὁ προαναφερθεὶς Πάπας τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς.

---

[1]) Nicolaus Nilles, Calendarium manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, tom. I, Oeniponte, 1896, σελ. 91.

[2]) Dr. Ant. Baumstark, Irénikon, ἔτος 1934, σελ. 499 — καὶ τοῦ αὐτοῦ: «Rome oder Jerusalem? Eine Revision der Frage nach der Herkunft des Lichtmessfestes» (ἐν Theologie und Glaube, τομ. I, σελ. 88—105).

[3]) Caesaris S. R. E. Baronii, Annales Ecclesiastici, ad ann. 544, τόμ. IX, σελ. 603. « Cujus festi diei in Occidente Gelasium Papam fundamenta jecisse, quum Lupercalia penitus abstulit, in notis ad Romanum Martyrologium diximus».

[4]) Wissowa, Rom. Staatsverwaltung, τόμ. III, σελ. 446.

[5]) Hermann Usener, Das Weihnachtsfest, Bonn, 1889, σελ. 312 καὶ 334.

Εἰς ταῦτα ὅμως δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Εἶναι βεβαίως ἀναντίρρητον ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας προσεπάθησε νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῶν ἐπικρατούντων Ἐθνικῶν ἐθίμων διὰ τῆς θεσπίσεως ἀναλόγων χριστιανικῶν ἑορτῶν. Οὕτω π. χ. αἱ Ἐθνικαὶ ἑορταὶ Ludi Apollinaris (5—13 Ἰουλίου) ἀντικατεστάθησαν μὲ ἀναλόγους πολυημέρους Χριστιανικὰς ἑορτὰς ἐν Ρώμῃ, συνδεδεμένας μὲ τὸ ὡραῖον ἔθιμον τῶν συνεισφορῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πτωχῶν αὐτῆς. Ἐπίσης τὰ ἐθνικὰ Robigalia ἀντικατεστάθησαν διὰ τῆς Μεγάλης Λιτανείας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς 25ης Ἀπριλίου. Ἐπίσης αἱ τριήμεροι Litaniae minores αἱ πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως ἐν τῇ Δύσει, σχετίζονται μὲ τὰς Ἐθνικὰς ἑορτὰς Ambarvalia. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ πλείστων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, νεωτέρων καὶ ἀρχαιοτέρων [6]), τὰ Ἐθνικὰ Saturnalia (17—23 Δεκεμβρίου) ἀντικατεστάθησαν διὰ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὴν 25 Δεκεμβρίου.

Ἐπίσης, ἐξ ἴσου ἀναντίρρητον τυγχάνει καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Γελάσιος ἀνέλαβε τὸν προαναφερθέντα ἀγῶνα κατὰ τῶν Λουπερκαλίων, ὁ ὁποῖος μάλιστα, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπέδειξαν τὰ γεγονότα, κατέληξε καὶ εἰς τὸ θετικώτατον ἀποτέλεσμα τῆς καταργήσεως αὐτῶν.

Πλὴν ποίαν δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο ἑορτῶν, τῶν Λουπερκαλίων δηλονότι καὶ τῆς Ὑπαπαντῆς, ἐφ' ὅσον οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐκέκτητο ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς χαρακτῆρα τοσοῦτον ἐλευθεριάζοντα, οἷον εἶχον τὰ Λουπερκάλια; Κατόπιν δέ, κατὰ πόσον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντιταχθῇ πρὸς τὰ Λουπερκάλια ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, ὅταν ἐκεῖνα μὲν ἑωρτάζοντο ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα καὶ ἀπὸ τῆς 15ης Φεβρουαρίου καὶ ἑξῆς, αὕτη δὲ διήρκει μίαν μόνον ἡμέραν καὶ ταύτην συμπίπτουσαν 13 ὅλας ἡμέρας πρὸ τῶν Λουπερκαλίων;

Καὶ θὰ ἦτο μὲν ἴσως δυνατὸν νὰ ἀναζητηθῇ ποιά τις σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ἑορτῶν, ἐὰν ἡ ἡμερομηνία τῆς Ὑπαπαντῆς ἦτο δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ ἐν Ρώμῃ τὴν 24ην Φεβρουαρίου, ὅπως συνέβαινεν ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Ἀλλά, πολλαχῶς πλέον μαρτυρεῖται σήμερον ὅτι ἡ ἡμερομηνία 25 Δεκεμβρίου, διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, πρὸ πολλοῦ τυγχάνει γνωστή, οὐχὶ μόνον ἐν Ρώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ Δύσει, ὡς τοῦτο σαφῶς δηλοῦται, οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν λοιπῶν τῆς Δύσεως πηγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς ἔτι τῆς ἀναντιρρήτου μαρτυρίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστό-

---

6) Πρβλ. Μαξίμου τοῦ Τουρίνου, ὁμιλίαν 103, de Calendis Gentilum, «Quis enim rapiens, qui Domini Natalis Sacramentum colit non ebreitaten condemnet Saturnalium» (Migne, P. L. 54, 491). Ἴδε καὶ Duchesne, Les origines du Culte Chrétien, Paris 1909, σελ. 265 καὶ A. Baumstark, Rites et Fêtes Liturgiques, ἐν Irénikon, ἔτος 1934, σελ. 491.

μου, ὁμολογοῦντος εἰς εἰδικὸν λόγον αὐτοῦ «εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» [7]), τὴν 25ην Δεκεμβρίου τοῦ 386 ἐκφωνηθέντα, ὅτι ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, ἄγνωστος οὖσα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ***«καὶ τοῖς τὴν ἑσπέραν οἰκοῦσιν ἄνωθεν γνωριζομένη***, πρὸς ἡμᾶς νῦν ἐκομίσθη καὶ οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν.......». Ἄρα τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων ἑορταζομένης ἐν Ρώμῃ, πολὺ πρὸ τοῦ Γελασίου, τὴν 25ην Δεκεμβρίου, καὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς, ὡς 40ῆς ἀπὸ τῆς Γεννήσεως ἡμέρας, συμπιπτούσης καὶ ἀνάγκην τὴν 2αν Φεβρουαρίου, μένει ἀληθῶς πάντη ἄπορον, πῶς ὁ Γελάσιος καταπολεμῶν τὰ δημοφιλέστατα Λουπερκάλια, ἠδύνατο νὰ παραδώσῃ τοῖς πιστοῖς ὡς ἀντιστάθμισμα ἑορτὴν Χριστιανικὴν τοσοῦτον ἀπέχουσαν χρονικῶς ἀπὸ αὐτά;

Ἄλλωστε ὅτι οὐχὶ ἐκ τοῦ Γελασίου ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἡ ἑορτή, καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ αὐτὸς Γελάσιος εἰς μακροσκελέστατον αὐτοῦ ἀπολογητικὸν πρὸ τὸν Συγκλητικὸν Ἀνδρόμαχον Λίβελλον κατὰ τῶν ἐθνικῶν ἐθίμων καὶ τῶν Λουπερκαλίων εἰδικώτερον [8]), διὰ τοῦ ὁποίου διὰ πικρῶν καὶ αὐστηροτάτων λόγων καυτηριάζει τὰ ὡς ἄνω ἔθιμα καὶ καταδικάζει τοὺς χριστιανούς, τοὺς συμμετέχοντας εἰς αὐτά, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς. Ἐνῷ ἐὰν αὐτὸς εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς συστάσεως τῆς ἑορτῆς, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ μνημονεύσῃ τὴν λεπτομέρειαν ταύτην, ἅτε ἀποτελοῦσαν τὸ βασικώτερον καὶ θεμελιωδέστερον, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιχείρημα καὶ ὅπλον αὐτοῦ ἐν τῷ κατὰ τῶν ἐθνικῶν ἐθίμων ἀγῶνι αὐτοῦ.

Ἴσως δὲ πάλιν δὲν θὰ ἦτο τοσοῦτον ἀναντιρρήτως ἀπόβλητος ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Βαρονίου καὶ τῶν ἑτέρων δύο, ἐὰν τοὐλάχιστον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ γνησίως τῷ αὐτῷ Πάπᾳ Γελασίῳ, ἑτέρα πηγή, ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ γνωριζομένη, τὸ Γελασιανὸν λεγόμενον σακραμεντάριον (Sacramentaire) [9]). Ἡ συλλογὴ αὕτη εὐχῶν διὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀναφέρει καὶ εὐχὴν εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑπαπαντῆς, ἐν ᾗ ἀναγινώσκονται: «Deus, qui in hodierna die...... in templo est praesentatus......» [10]). Ἐὰν ἀληθῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ

[7]) Migne, Ε Π. 49, 351—392.

[8]) Ἴδε πλῆρες κείμενον αὐτοῦ ἐν: Caesari S. R. E. Card. Baronii Annales Ecclesiastici, ad. ann. 496, τόμ. VIII, σελ. 569 κ. ἑξ.

[9]) Λειτουργικὸν βιβλίον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκπροσωποῦν τὴν λειτουργικὴν πρᾶξιν τοῦ VIII αἰῶνος, ἤτοι τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὸν Γρηγόριον τὸν Μέγαν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 μέρη καὶ συνετάχθη ἐν Ρώμῃ καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

[10]) Sacramentarium Gelasianum ἢ Liber Sacramantorum Romanae Ecclesiae a Sancto Gelasio Primo, Papa, liber secundus, VIII, oratio in Purificatione, Migne, P. L. 74, 1158.

Γελασιανικὴ προέλευσις τοῦ ὡς ἄνω sacramentaire, τότε πᾶς λόγος ὑπῆρχεν ἵνα ἀποδώσωμεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν σύστασιν τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς τῷ Γελασίῳ, τῷ κατορθώσαντι ἄλλωστε καὶ τὴν κατάργησιν τῶν Λουπερκαλίων. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον [11]). Διότι πρῶτον, τὸ ὡς ἄνω sacramentaire περιλαμβάνει τὰς 4 Θεομητορικὰς ἑορτὰς (Γέννησιν, Εἰσόδια, Ἐπίσκεψιν εἰς Ἐλισάβετ καὶ Κοίμησιν), αἱ ὁποῖαι εἰσήχθησαν εἰς Ρώμην μετὰ τὸν Γρηγόριον Μέγαν (590—604), δεύτερον, περιλαμβάνει διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα (ὡς λ. χ. τὰς stations τῆς Τεσσαρακοστῆς κλπ.), τὰ ὁποῖα εἰσήχθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ 2ου (715—731), καὶ τρίτον παρουσιάζει περὶ τὴν λατρείαν καὶ τὸ σύστημα καθόλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης μίαν ὑπέρμετρον εξέλιξιν, ξένην πρὸς τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα. Κατὰ ταῦτα τοῦ ὡς ἄνω sacramentaire κρινομένου κατὰ πολὺ μεταγενεστέρου τοῦ Γελασίου καὶ ἐκπροσωποῦντος τὴν λειτουργικὴν πρᾶξιν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοῦ VIII αἰῶνος, ἡ ἐν αὐτῷ μνεία τῆς ἑορτῆς οὐδεμίαν ἀποκαλυπτικὴν διὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐν Ρώμῃ εἰσαγωγῆς τῆς ἑορτῆς σημασίαν κέκτηται.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΙΑΚ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

---

11) Henri A.—Kellner, L'année Ecclésiastique et les Fêtes des Saints dans leur évolution historique (Ἑορτολογία), Paris—Rome, 1910, σελ. 440—441.

(†) Π. ΚΟΜΝΗΝΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ

(Συνέχεια ἐκ τῆς 155ης σελίδος).

3. Ἀπόδειξις τῆς εἰλικρινείας τοῦ Ἀπ. διαβεβαιοῦντος περὶ τῆς κατεχούσης αὐτὸν λύπης, διὰ τὴν ὁποίαν δὲ εἰλικρίνειαν ἠδύναντο νὰ ἀμφιβάλλωσί τινες λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὸν ὑπὲρ τῶν Ἐθνῶν ζῆλον αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Ἀπ. ἠλήθευε τελείως διαβεβαιῶν, ὅτι κατεῖχε τὴν ψυχήν του ὑπερβολικῶς μεγάλη λύπη διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν περισσοτέρων Ἰουδαίων (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἤδη νὰ λέγῃ), ἀποδεικνύει ὁ πόθος καὶ ἡ εὐχή, ἡ ὁποία ἅπαξ καὶ δὶς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ψυχήν του, καὶ τὴν ὁποίαν καὶ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔγραφε θὰ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπαναλάβῃ, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ τὸ θάρρος νὰ ἐπιμείνῃ εἰς αὐτὴν καὶ τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς. Τοιοῦτόν τι φαίνεται, ὅτι θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὁ Ἀπ. διὰ τοῦ παρατατικοῦ **ηὐχόμην**. Ηὔχετο δὲ καὶ εὔχεται ὁ Ἀπ. χάριν τῶν κατὰ σάρκα ἀδελφῶν αὐτοῦ (τῶν ἀπιστούντων δηλ. εἰς Χριστὸν Ἰουδαίων, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει κατὰ σάρκα συγγενεῖς, ἐξ αἵματος δηλ. συγγενεῖς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανούς, οἵτινες ἦσαν καὶ κατὰ πνεῦμα συγγενεῖς αὐτοῦ), τίποτε ὀλιγώτερον, τίποτε περισσότερον, ἢ νὰ γίνῃ αὐτὸς **ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ,** ἀρκεῖ οὗτοι νὰ πιστεύσωσι καὶ νὰ σωθῶσι. Νὰ γίνῃ δὲ **ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ** σημαίνει νὰ παύσῃ οὗτος νὰ εὑρίσκεται εἰς σχέσιν καὶ κοινωνίαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, νὰ παύσῃ ἀπολαύων τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας κατὰ τὰ ἀνωτέρω τίποτε νὰ χωρίσῃ αὐτὸν δὲν εἶνε δυνατόν. Διαρκῶς ἢ προσωρινῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς αὐτὸν ἡ κατάρα αὕτη (ἀρκεῖ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς Ἰουδαίους) ὁ Ἀπ. δὲν ὁρίζει, ὅπως δὲν ἐξετάζει καὶ ἂν ἦτο αὕτη δυνατὴ καὶ συγγνωστή. Ὁ Ἀπ. ἁπλῶς ἐκφράζει διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης τὸν βαθὺν καὶ εἰλικρινῆ πόνον καὶ πόθον τῆς ψυχῆς του πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς Χριστὸν τῶν ἀπιστούντων Ἰουδαίων. Κατ' ἀνάλογον τρόπον ηὐχήθη καὶ ὁ Μωϋσῆς πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων λατρείαν τοῦ χρυσοῦ μόσχου. «Καὶ νῦν εἰ μὲν ἀφεῖς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, ἄφες· εἰ δὲ μή, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς βίβλου σου» Ἔξ. ΛΒ' 32.

4 - 5. Ὁ Ἀπ. ἀπαριθμεῖ τὰ ὑπέροχα θρησκευτικὰ πλεονεκτήματα τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ, διὰ τὰ ὁποῖα αὐτοὶ πρῶτοι ἔπρεπε νὰ λάβωσι μέρος εἰς

τὰ ἀγαθὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκατάλυτον ἀγάπην Αὐτοῦ, ὅπως αἰτιολογήσῃ ἔτι περισσότερον τὴν πολλὴν λύπην αὐτοῦ δι' αὐτούς. Οὗτος ἐλυπεῖτο διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν εἰς Χριστὸν οὐχὶ μόνον διότι συνεδέετο μετ' αὐτῶν κατὰ τὴν καταγωγήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μακρὰν εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν προετοιμασίαν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ὅμως ἐξ αἰτίας των ἀπέβη ματαία. **Ἰσραηλῖται.** Οὕτως ὠνομάζοντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ, μετονομασθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ **Ἰσραήλ**, ἥτις λέξις ἦτο σύμβολον τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, τῶν μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ Μεσσίου κυρίως συνδεομένων. Κατὰ ταῦτα οἱ προωρισμένοι ὅπως μετάσχωσιν αὐτῶν, ἀπεκλείσθησαν. **Υἱοθεσία.** Ἐπανειλημμένως ὀνομάζονται οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ Π. Δ. υἱοὶ Θεοῦ. Ἐξοδ. Δ' 22. Τάδε λέγει Κύριος· υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. Πρβλ. Δευτερ. ΙΔ' 1. ΛΒ' 6 κλπ. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ υἱοθεσία αὕτη ἐν σχέσει πρὸς τὴν χριστιανικὴν (πρβλ. Η' 14 κ.ἑ.), τὴν οὐσιώδη καὶ πραγματικήν, ἦτο ἐξωτερικὴ καὶ τυπική. **Ἡ δόξα·** οὕτως ὀνομάζεται ἡ φωτεινὴ νεφέλη, ἥτις ὡδήγει τοὺς Ἑβραίους ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἥτις ἦτο τὸ σύμβολον τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Κατὰ ταῦτα οἱ Ἑβραῖοι ἠξιώθησαν νὰ ἴδωσι κατὰ ὁρατόν πως τρόπον τὸν Θεὸν αὐτόν. **Αἱ διαθῆκαι.** Ἡ πρὸς τοὺς Ἑβραίους διαθήκη τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν Ἐκεῖνος θὰ ἦτο Θεὸς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ λαὸς Αὐτοῦ, ἐπανελήφθη πολλάκις (Γεν. ς' 18. Θ' 19. ΙΕ' 18. ΙΖ' 2 κ.ἑ. Ἐξ Β' 24), διὰ τοῦτο δὲ ὁ πληθυντικός. Κατὰ ταῦτα εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς Μεσσιακῆς βασιλείας εἰσῆλθον οἱ ἔξω τῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ, ἀπεκλείσθησαν δὲ οἱ νομίμως εὑρισκόμενοι εἰς αὐτήν. **Ἡ νομοθεσία.** Ἡ τοῦ Σινᾶ, ἡ Μεσσιακή, ἡ ὁποία ὑπέσχετο εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτὴν τὴν σωτηρίαν, διὸ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἤλπιζον, ὅτι θὰ ἀπολαύσωσιν αὐτὴν μετὰ βεβαιότητος. **Ἡ λατρεία** τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης πολλὴν ἀπέδιδον σημασίαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅσῳ και ἂν ἐτέλουν αὐτὴν μηχανικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. **Αἱ ἐπαγγελίαι.** Πρὸ πάντων αἱ Μεσσιακαί, τοῦ μέλλοντος Σωτῆρος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἑβραῖοι περιέμενον μόνον δι' ἑαυτούς. **Οἱ Πατέρες.** Οἱ **Πατριάρχαι,** ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν ὁποίων ἐξήρτων πολλὰ οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὴν σωτηρίαν των. **Καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα.** Τὸ τελευταῖον καὶ μεγαλύτερον πλεονέκτημα τῶν Ἰουδαίων. Ὁ ἐπηγγελμένος καὶ ἐναγωνίως ἀναμενόμενος ὑπ' αὐτῶν Μεσσίας ἐγεννήθη κατὰ σάρκα ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ αὐτοὶ δὲν ἐπωφελήθησαν. **Ὁ ὢν ἐπὶ πάντα** κλπ. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς θείας Αὐτοῦ φύσεως, ὅπως συμπληρωθῇ ἡ εἰκὼν Αὐτοῦ, ἀναδειχθῇ δὲ ἔτι μᾶλλον ἡ διὰ τοὺς Ἰουδαίους σημασία τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐμφανίσεως Αὐτοῦ. Ὄχι ὀλίγοι ἄλλοι ἐξηγηταὶ ἀποδίδουσι τὰς λέξεις ταύτας εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα ὡς δοξολογίαν.

6. Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν θρησκευτικῶν πλεονεκτημάτων τῶν

Ἰουδαίων καὶ μερικώτερον τῶν εἰς αὐτοὺς γενομένων ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, αἵτινες ὡς εἰς τελικὸν σκοπὸν ἀπέβλεπον, ὅπως οὗτοι ἐκ τῶν πρώτων λάβωσι μέρος εἰς τὰ διὰ τοῦ Μεσσίου ἀγαθά, ἡ διὰ τῆς ἀπιστίας τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν ἀπόκλεισις αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἦτο δυνατὸν νὰ παρεξηγηθῇ, νὰ θεωρηθῇ δηλ. ὅτι ὁ Θεὸς ἠθέτησε τοὺς λόγους Αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπ. κρίνει καλόν, ὅπως ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, λέγει δέ. Δὲν εἶνε τοιοῦτον τὸ πρᾶγμα, δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ οὕτω **(οὐχ οἷον δέ)**, ὅτι ἀπέβη μάταιος, ἄνευ ἀποτελέσματος (**ἐκπέπτωκεν**, κατὰ λέξιν=ἐξέπεσε τῆς θέσεώς του) ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὁ λόγος δὲ διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὀφείλει νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀπιστία τῶ Ἰουδαίων ὡς ματαίωσις τοῦ δι' αὐτοὺς σκοποῦ τοῦ Θεοῦ εἶνε ὅτι ὅλοι οἱ καταγόμενοι ἐκ τοῦ Πατριάρχου Ἰακὼβ δὲν εἶνε διὰ τοῦτο καὶ μόνον, διὰ μόνην τὴν κατὰ σάρκα καταγωγὴν αὐτῶν, Ἰσραηλῖται, ὁ ἐκλεκτὸς δηλ. λαός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεφέροντο αἱ μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτου συνδεθεῖσαι ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ.

7. Ὁ Ἀπ. προσάγει καὶ μαρτυρίαν ἐκ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, βεβαιοῦσαν, ὅτι ἡ κατὰ σάρκα καταγωγὴ μόνη δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἀληθῆ ἀπόγονον καὶ κληρονόμον. Ἐκ τοῦ ὅτι, λέγει, ὅλοι οἱ Ἰσραηλῖται εἶνε σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, φυσικοὶ δηλ. ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ (τὸ **σπέρμα** περιληπτικῶς), δὲν ἕπεται, ὅτι πάντες οὗτοι εἶνε καὶ τέκνα, ἀπόγονοι δηλ. ἐν τῇ πλήρει σημ. τῆς λέξεως, ἀπόδειξις δέ, λέγει, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ μετὰ τὴν ἀποπομπὴν τοῦ Ἰσμαήλ, ὅτι οἱ ἐν τῷ Ἰσαάκ, ἐν τῷ ἐκ τῆς Σάρρας δηλ. υἱῷ κλπ., ἄλλαις λέξ. ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰσαὰκ καταγόμενοι θὰ ὀνομασθῶσι, θὰ θεωρηθῶσι πραγματικοὶ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Καίτοι δηλ. οἱ Ἰσμαηλῖται ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, γεννήσαντος τὸν Ἰσμαὴλ ἐκ τῆς Ἄγαρ, δὲν θεωρεῖ ὁ Θεὸς τούτους ὡς τοιούτους ἐν τῇ πλήρει σημασίᾳ τῆς λέξεως, ὡς ἀπογόνους δηλ. οἱ ὁποῖοι ἐδικαιοῦντο νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς εἰς τὸν Ἀβραὰμ δοθείσας ἐπαγγελίας. Τὸ παρατιθέμενον ὑπὸ τοῦ Ἀπ. χωρίον εἶνε ἐκ τῆς Γεν. ΚΑ'. 12. Τὴν δὲ λέξιν **σπέρμα**, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, μεταχειρίζεται ὁ Ἀπ. μὲ διπλῆν σημασίαν.

8. Γενικὴ ἀρχή, τὴν ὁποίαν ἐξάγει ὁ Ἀπ. ἐκ τῶν ἀμέσως προηγουμένων. **Λογίζονται εἰς σπέρμα**, θεωροῦνται δηλ. ἀπόγονοι ἐν τῇ πλήρει καὶ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἢ ἄλλως **τέκνα Θεοῦ**, τέκνα ἐν οἷς εὐδοκεῖ ὁ Θεός, οὐχὶ τὰ τέκνα τῆς σαρκός, τὰ τέκνα τὰ μόνον διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως τῆς σαρκὸς γεννώμενα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τὰ ὁποῖα γεννῶνται κατὰ ἰδιαιτέραν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ.

9. Ὑποστήριξις τῶν λόγων τοῦ Ἀπ. διὰ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ἐκ τῆς παρατιθεμένης ρήσεως τῆς ὁποίας **κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον** κλπ. ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Ἰσαὰκ δὲν ἐγεννήθη **κατὰ σάρκα**, δὲν ἦτο δηλ. καθαρῶς

φυσικὸν προϊόν, διότι ὁ Ἀβραὰμ καὶ ἡ Σάρρα (πρβλ. Δ'. 19) ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἀνίκανοι πρὸς τεκνογονίαν, ἀλλ' ἐγεννήθη κατ' ἐπαγγελίαν, συμφώνως πρὸς τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσιν, καὶ ἦτο ἄρα οὗτος σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, πλήρης δηλ. καὶ τέλειος ἔκγονος τοῦ Ἀβραὰμ καὶ κληρονόμος τῶν εἰς αὐτὸν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ διὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ διότι ἐγεννήθη ἀπ' αὐτοῦ κατ' ἐπαγγελίαν, κατ' ἐλευθέραν δηλ. θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Τὸ χωρίον τῆς Γραφῆς εἶνε ἐκ τῶν στίχων 10 καὶ 14 τοῦ ΙΗ'. κεφ. τῆς Γεν. Τὸ ***κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον*** εἰς τὰ συμφραζόμενα τῆς Γραφῆς σημαίνει τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἓν ἔτος ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐδόθη ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ.

10. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰσαὰκ καὶ Ἰσμαήλ, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ Ἀπ. ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ κατὰ σάρκα καὶ μόνη γέννησις, συμφώνως πρὸς τὰ διδόμενα τῆς Ἁγ. Γραφῆς, δὲν εἶνε ἀρκετή, ὅπως εἶνέ τις Ἰσραηλίτης καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τῇ πλήρει καὶ τελείᾳ σημ. τῆς λέξεως, καὶ ὅτι ἄρα ἡ υἱοθεσία αὕτη ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ Θεοῦ δὲν ἦτο τελείως πειστικὸν διότι ὁ Ἰσμαὴλ κατήγετο ἀπὸ δούλης, δὲν ἔδειξε δὲ καὶ καλὴν διαγωγὴν (πρβλ. Γαλ. Δ'. 29) καὶ ἦτο ἄρα δυνατὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διάκρισις τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ καὶ μόνου ὡς σπέρματος τοῦ Ἀβραὰμ ὠφείλετο εἰς τοὺς λόγους τούτους καὶ ὄχι εἰς τὴν ἐλευθέραν θέλησιν καὶ ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπ. προσάγει νέον παράδειγμα σαφέστερον καὶ πειστικώτερον. Τὸ παράδειγμα τοῦτο λαμβάνει ἐκ τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας, ἥτις ἦτο νόμιμος σύζυγος τοῦ δευτέρου τούτου Ἰουδαίου Πατριάρχου. Ὁ στίχος οὗτος εἶνε ἐλλιπὴς καὶ συντακτικῶς ἀνώμαλος. Συμπληροῦται ἐκ τοῦ στίχου 12, ἐκ τῶν λέξεων ***ἐρρέθη αὐτῇ.*** Ἡ ἔννοια δηλ. εἶνε, ὅτι δὲν ἤκουσε μόνον ὁ Ἀβραὰμ λόγους τοῦ Θεοῦ, ὁποῖοι τὸ ***ἐν Ἰσαὰκ κληθ. σοι σπέρμα,*** διὰ τῶν ὁποίων δὲ ἔκαμε διάκρισιν ὁ Θεὸς μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του. Ἀνάλογα ἤκουσε ἢ ἐλέχθησαν καὶ εἰς τὴν Ρεβέκκαν. ***Κοίτη*** εἶνε ἡ συζυγικὴ κοίτη. Διὰ τῆς ἐκφράσεως λοιπὸν ὅτι ἡ Ρεβέκκα εἶχε κοίτην ἐξ ἑνὸς σημαίνεται, ὅτι αὐτὴ ἦτο νόμιμος τοῦ Ἰσαὰκ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐπίσης καὶ ἐξ ἴσου νόμιμα.

11. Παρεμπίπτουσα αἰτιολογικὴ πρότασις, διὰ τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς διεκόπη ἡ συνέχεια τοῦ προηγουμένου στίχου καὶ προέκυψεν ἀνωμαλία εἰς τὴν σύνταξιν. Τὸ νὰ προείπῃ ὁ Θεὸς τὸ ***ὁ μείζων*** κλπ. (στίχ. 12), τὸ νὰ διακρίνῃ δηλ. μεταξὺ τῶν δύο ὁμοπατρίων καὶ ὁμομητρίων υἱῶν τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας, πρὶν ἀκόμη γεννηθῶσι καὶ πράξωσί τι καλὸν ἢ κακόν, εἶχε σκοπὸν κατὰ τὸν Ἀπ. τὸ ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν—καλοῦντος, εἶχε σκοπὸν δηλ. νὰ καταστήσῃ (καὶ ἀποδείξῃ) ἰσχύουσαν ***(ἵνα μένῃ)*** τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ***(πρόθεσιν)*** ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας καὶ αὐτοπροαιρέτου ἐκλογῆς Αὐ-

τοῦ, καὶ δὲν ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶνε ὁ καλῶν, ὁ ἐκλέγων.

12. Πρβλ. στίχ. 10. Ἡ παρατιθεμένη Γραφικὴ ῥῆσις ἐκ τῆς Γεν. ΚΕ΄. 23, ὅπου ἀπαντῶν ὁ Θεὸς τῇ Ρεβέκκᾳ λέγει. «Δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρί σου εἰσὶ καὶ δύο λαοὶ ἐκ τῆς κοιλίας διασταλήσονται· καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι». Ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διάκρισις τῶν ἐν λόγῳ δύο λαῶν, Ἰσραηλιτῶν καὶ Ἐδωμιτῶν, ἤρχισε καὶ ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῶν γεναρχῶν αὐτῶν Ἰακὼβ καὶ Ἠσαῦ, τῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ρεβέκκας, καθ' ἣν στιγμὴν ἀπέτεινεν εἰς αὐτὴν τὸν λόγον ὁ Θεός. ***Μείζων ἐλάσσων***, ἰσχυρότερος, ἀσθενέστερος, (ὅταν ἀναφέρεται εἴς τε τοὺς δύο λαούς, περὶ ὧν ὁ λόγος καὶ εἰς τοὺς γενάρχας αὐτῶν, καὶ πρεσβύτερος, νεώτερος (ὅταν ἀναφέρεται εἰς τοὺς τελευταίους) καθ' Ἑβραϊσμόν.

13. Ὁ Ἀπ. προσάγει καὶ ἄλλην Γραφικὴν ῥῆσιν, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀφορμὴν κατὰ τὰ ῥηθέντα μόνην τὴν ἐλευθέραν θέλησιν Αὐτοῦ. Τὸ χωρίον εἶνε ἐκ τῶν πρώτων στίχων τοῦ Μαλαχίου, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως τῶν Ἰουδαίων ἀπέναντι τῶν ἄλλων λαῶν. Ἀλλ' ἡ διάκρισις αὕτη ἤρχισεν ἀπ' αὐτῶν τῶν γεναρχῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τῶν Ἐδωμιτῶν π. χ. ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰακὼβ καὶ Ἠσαῦ, πρὸς τὸν πρῶτον τῶν ὁποίων ἔδειξεν ὁ Θεὸς ἀγάπην καὶ εὔνοιαν, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς τὸν δεύτερον. Προσηνέχθη (ἐφέρθη) δὲ πρὸς αὐτοὺς οὕτω ὁ Θεὸς ἀνεξαρτήτως τῶν ἔργων καὶ διαθέσεων αὐτῶν. Ἁπλῶς διότι οὕτως ἠθέλησεν, οὕτως ἔκρινε καλόν. Διὰ τούτων δὲν θέλει νὰ εἴπῃ γενικῶς ὁ Ἀπ., ὅτι ὁ Θεὸς προσφέρεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, κρίνει καὶ ἀποφασίζει περὶ αὐτῶν αὐθαιρέτως καὶ ἰδιοτρόπως, διότι ἀνωτέρω ἀνέπτυξε διὰ πολλῶν (πρβλ. ἰδίᾳ Β΄. 9 κ. ἑ.), ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ θὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς πίστεως ἑκάστου, καταπολεμεῖ δὲ μόνον τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ καταγόμενοι διὰ τοῦτο καὶ μόνον (τὴν καταγωγὴν) ἦσαν ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, μέλη τοῦ ἀληθοῦς Ἰσραὴλ καὶ μέτοχοι τῆς σωτηρίας. Ἡ διάκρισις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Θεὸς μεταξὺ Ἰακὼβ καὶ Ἠσαῦ καὶ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν ἀποδεικνύει τὸ ἐναντίον.

14. Ὁ Ἀπ. προβάλλει ἔνστασιν, τὴν ὁποίαν ἦτο πιθανὸν νὰ προβάλουν οἱ Ἰουδαῖοι ἢ οἱ Ἰουδαιοχριστιανοὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα αὐτοῦ, κατὰ τὰ ὁποῖα δὲ ὁ Θεὸς δὲν ἐδεσμεύετο εἰς τὴν ἐκλογὴν Αὐτοῦ οὔτε ὑπὸ τῆς καταγωγῆς, οὔτε ὑπὸ τῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων. Τί λοιπὸν θὰ εἴπωμεν; Τί δηλ. συμπέρασμα θὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω; Μήπως ὁ Θεὸς εἶνε ἄδικος μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν οὔτε καταγωγὴν οὔτε ἔργα; Ὁ Ἀπ. ἀποκρούει μὲ δύναμιν τὴν ἰδέαν ταύτην ὡς βλάσφημον. *Μὴ γένοιτο.* Ἄπαγε. Ὁ Θεὸς κατ' οὐδένα τρόπον εἶνε ἄδικος. Ὁμοίαν ἔνστασιν βλπ. Γ΄. 5.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ

Πατριαρχικὸς Ναός.

— Τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς (4 τοῦ μ.) ἐν τῷ πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τὴν θείαν λειτουργίαν, σεπτῇ ἀδείᾳ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἐτέλεσεν ὁ πανοσιολογ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μάξιμος μετὰ τοῦ πανοσιολογ. Μ. Ἀρχιδιακόνου κ. Μελετίου. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα Ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ Α. Πανοσιολογιότης ἀνέγνω τὰς εὐχὰς τῆς Γονυκλισίας.

— Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος (5 τοῦ μ.) καὶ τὴν Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων (11 τοῦ μ.) ἐν τῷ Π. Ναῷ ἐχοροστάτησεν ὁ πανοσιολογ. Μ. Πρωτοσύγκελλος, τὴν Κυριακὴν δὲ τῆς 25 τοῦ μ. ὁ πανοσιολογ. Μ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Καλλίνικος.

Πατριαρχικὰ συλλυπητήρια.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων Μεσρὼπ Ναρογιάν, ἐπισυμβάντι τῇ 31ῃ Μαΐου, τὰ ἐγκάρδια συλλυπητήρια τῆς Α. Θ. Παναγιότητος διεβίβασεν ὁ πανοσιολογ. Μ. Πρωτοσύγκελλος, μεταβὰς εἰς τὸ ἐνταῦθα Πατριαρχεῖον τῶν Ἀρμενίων μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου κ. Εὐθ. Μαυρίδου.

Κατὰ τὴν τελεσθεῖσαν δὲ τῇ 3ῃ τοῦ μ. ἐν τῷ ἐν Κοντοσκαλίῳ καθεδρικῷ Ἀρμενικῷ Ναῷ κηδείαν τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου παρέστη Πατριαρχικὴ Ἀντιπροσωπεία ἐκ τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Χριστουπόλεως κ. Μελετίου, τοῦ πανοσιολογ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Μαξίμου καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου κ. Εὐθ. Μαυρίδου, τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Χριστουπόλεως ἀναγνόντος καὶ τρισάγιον ἐπὶ τῆς σοροῦ τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου.

Πατριαρχικαὶ εὐχαί.

Κατὰ τὴν γενομένην ἐν τῇ ἐνταῦθα Ροβερτείῳ Σχολῇ τελετὴν ἐπὶ τῇ ἀπονομῇ τῶν πτυχίων τοῦ λήξαντος σχολικοῦ ἔτους, εὐγενεῖ προσκλήσει τῆς Διευθύνσεως τῆς Σχολῆς, τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ἀντεπροσώπευσαν ὁ πανοσιολογ. Μ. Ἀρχιδιάκονος κ. Μελέτιος μετὰ τοῦ Διακόνου τῆς Σειρᾶς πανοσιολ. κ. Αἰμιλιανοῦ, παραστάντες ἐν τῇ τελετῇ καὶ διαβιβάσαντες τὰς Πατριαρχικὰς εὐχάς.

Ὀφφίκιον.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης, ἐπιβραβεύουσα τὸν ζῆλον καὶ τὴν εἰς τὸ καθῆκον ἀφοσίωσιν τοῦ αἰδεσιμ. ἱερέως κ. Ἰωάννου Γαλάνη, προϊσταμένου τοῦ ἐν Βλάγκᾳ ἱεροῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ οἰκονόμου τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἡ εἰς τὸ ὀφφίκιον τοῦτο χειροθεσία τοῦ εἰρημένου ἐγένετο, ἐντολῇ Αὐτῆς, ὑπὸ τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Χριστουπόλεως κ. Μελετίου, ἐν τῷ ὡς ἄνω ἱερῷ ναῷ τῇ 25ῃ τοῦ μηνός.

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

Συνοδικαὶ Συνεδρίαι.

Τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἐφησυχάσης κατὰ τὸν παρόντα μῆνα, ἐν τοῖς Ἰδιαιτέροις Πατριαρχικοῖς Διαμερίσμασι τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριά-

δος, ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος συνῆλθεν, ἀδείᾳ καὶ προτροπῇ Αὐτῆς, εἰς τὰς τακτικὰς αὐτῆς συνεδρίας ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ α.΄ τῇ τάξει σεβ. Μητροπολίτου Χαλκηδόνος κ. Μαξίμου.

Κανονικὴ Ἐπιτροπή.

Ἐλήφθησαν καὶ παρεπέμφθησαν τῇ Κανονικῇ Ἐπιτροπῇ, πρὸς μελέτην καὶ εἰσήγησιν, γράμματα καὶ ἐκθέσεις ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων κανονικῆς φύσεως.

Χειροτονία.

Ἐπὶ σχετικῇ αἰτήσει τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς Ξυλοπόρτης, ἐνεκρίθη συνοδικῶς ἡ εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον χειροτονία τοῦ Ἐλευθερίου Ἰωαννίδου, φέροντος τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα καὶ προοριζομένου διὰ τὴν χηρεύουσαν θέσιν ἱερατικῶς προϊσταμένου τῆς ὡς ἄνω Κοινότητος.

Ἥ τε εἰς διάκονον καὶ ἡ εἰς πρεσβύτερον χειροτονία τοῦ εἰρημένου ἐγένετο, κατ᾽ ἐντολήν, ὑπὸ τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Προύσης κ. Πολυκάρπου, ἐν τῷ ἱερῷ Ἁγιάσματι τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν.

Ἐπίσκοπος Ἁγίου Φραγκίσκου Εἰρηναῖος.

Τῇ 2ᾳ τοῦ παρόντος μηνὸς ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ ἐκ τῶν βοηθῶν Ἐπισκόπων τοῦ σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ἁγίου Φραγκίσκου Εἰρηναῖος. Ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος μετὰ πολλῆς λύπης λαβοῦσα γνῶσιν ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κ. Ἀθηναγόρου τῆς τελευτῆς τοῦ ἀειμνήστου ἱεράρχου, ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 6 Ἰουνίου ἐδεήθη ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

Ὁ ἐκλιπὼν ἐκλεκτὸς ἱεράρχης, ἐκ τῶν ἀρίστων ἀποφοίτων τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς, ὑπηρέτησεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀμερικῆς, ὡς τε ἱερατικῶς προϊστάμενος καὶ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1941 ὡς βοηθὸς Ἐπίσκοπος, μὲ ζῆλον ἀκραιφνῆ, μὲ ἀφοσίωσιν παραδειγματικήν, μὲ ἁγνότητα αἰσθημάτων. Ἀφίνει μνήμην σεμνοῦ, ἀξιοπρεποῦς καὶ ἀφωσιωμένου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἱεράρχου.

Κύριος ἀναπαύσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων.

ΔΗΛΩΣΙΣ

Παρακαλοῦνται οἱ συγγράφοντες καὶ ἐκδίδοντες ἔργα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὸν ἠθικοθρησκευτικὸν σκοπὸν τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ καὶ ἐπιθυμοῦντες ἵνα γένηται βιβλιοκρισία τῶν ἔργων τούτων ἐν τῇ «Ὀρθοδοξίᾳ», ὅπως ἀπαραιτήτως ἀποστέλλωσι πρὸς τοῦτο δύο ἀντίτυπα εἰς τὴν Διεύθυνσιν.